

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

Lärarytbildningen

Jag orkar inte!

– En kvalitativ undersökning om pedagogens bemötande av det utagerande barnet i förskolan och skolan

Författare
Paulina Bitowt
Emma Nilsson

Handledare
Lena Franzén

Jag orkar inte!

- En kvalitativ undersökning om pedagogens bemötande av det utagerande barnet i förskolan och skolan

Abstract

Vår examensuppsats handlar om det utagerande barnet i förskolan och skolans yngre år. Trots att vi är medvetna om att undersökningen är i liten skala är det ändå vårt syfte att göra en jämförelse mellan pedagogens bemötande av barnet med ett utagerande beteende i förskolan och skolan samt kunna se om det finns skillnader mellan pedagogens bemötande i förskolan och skolan av detta barn.

I den empiriska delen beskrivs tillvägagångssättet i vår kvalitativa undersökning, som består av semistrukturerade intervjuer. Efter den empiriska delen kommer en resultatredovisning. Där fick vi fram informanternas syn på det utagerande barnet samt hur de bemöter detta barn i förskolan och skolan. Det samtliga informanter tog upp var vikten för det utagerande barnet att ha en vuxen vid sin sida, som kan stötta och ingripa när barnet tappar kontrollen över sitt beteende. Dock kan vi inte dra några större generella slutsatser av vårt resultat.

Uppsatsen slutar med en diskussion och därefter en sammanfattning. I diskussionen kunde vi dra slutsatserna att det utagerande barnet bemöts på samma sätt i förskolan och skolan, genom att pedagogen har tydlig struktur och regler. Det största skillnaden vi kunnat se mellan pedagogen i förskolan och skolan är dess syn på leken. I förskolan låter pedagogen leken ta betydligt större plats än i skolan.

Ämnesord: Förskolan, Lekens betydelse, Pedagogens bemötande, Skolan, Det utagerande barnet

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte	7
1.3 Problempreciseringar	7
1.4 Disposition	7
2. Litteraturgenomgång	8
2.1 Styrdokument	8
2.1.1 Skollagen	8
2.1.2 Salamancadeklarationen	9
2.1.3 Lpfö 98	9
2.1.4 Lpo 94	9
2.1.5 Lärarens Yrkesetiska principer	9
2.2 Åtgärdsprogram och sekretess	10
2.2.1 Åtgärdsprogram	10
2.2.2 Sekretess	11
2.3 Det utagerande barnet	11
2.3.1 Definition	12
2.3.2 Utagerande pojkar och flickor	13
2.4 Arv och Miljö	14
2.5 Lekens betydelse för den sociala utvecklingen	16
2.5.1 Vikten av att leka	16
2.5.2 Samspel med andra barn	17
2.6 Pedagogens bemötande	18
2.6.1 Att arbeta med det utagerande barnet	19
2.6.2 Att ta stöd från sakkunniga	21
2.6.3 Föräldrakontakten	22
2.6.4 Närmiljöns utformande	23
2.7 Sterns utvecklingsteori	24
2.8 Sammanfattning av litteraturgenomgången	27

3. Empirisk del	28
3.1 Metod	28
3.2 Val av undersökningsgrupp	29
3.3 Genomförande	30
3.4 Bearbetning	32
3.5 Tillförlitlighet och kritiskt tänkande	32
3.6 Etiskt övervägande	33
3.7 Problempreciseringar	33
4. Resultat	34
4.1 Pedagogens definition på det utagerande barnet	34
4.2 Socialt samspel	36
4.2.1 Leken, ett redskap i socialt samspel	38
4.2.2 Konflikter och Seriesamtal	39
4.3 Underlättande miljöer för det utagerande barnet	41
4.3.1 Samarbetet mellan pedagogen och det utagerande barnet	42
4.4 Orsak till ett utagerande beteende	44
4.5 Utformande av åtgärdsprogram	45
4.6 Resultatsammanställning	46
5. Diskussion	48
5.1 Metoddiskussion	51
6. Sammanfattning	52
7. Källförteckning	53
Bilaga 1 Brev till informanterna	56
Bilaga 2 Intervjufrågor till förskollärare/lärare	57
Bilaga 3 Intervjufrågor till specialpedagog/speciallärare	58

Förord

Vi vill tacka vår handledare för allt stöd, hjälp och tips som vi fått under uppsatsens gång. Ett särskilt tack riktar vi till de informanter som har medverkat i undersökningen och som har delat med sig av sina erfarenheter och kunskaper om det utagerande barnet. Vi vill även tacka varandra för gott samarbete under tiden vi arbetat med uppsatsen.

Paulina Bitowt

Emma Nilsson

1. Inledning

De flesta barn är någon gång under sin tid i förskolan och skolan i behov av särskilt stöd, under kortare eller längre perioder, dock är det ingen bestående grupp. Om ett barn är i behov av särskilt stöd eller inte, beror på den miljön som barnet vistas i. I vissa miljöer kan barnet vara i behov av särskilt stöd, medan det i andra situationer och miljöer klarar sig utan särskilt stöd (Skolverket 2005).

Vi är alla olika och vi lär på olika sätt. Var och en av oss har utifrån våra förutsättningar möjligheter att utvecklas. Först när barnet sätts i centrum och undervisningen anpassas efter var och ens behov kan vi uppnå en skola för alla.

(Svenska Uneskorådet 2001:5)

Ett barn som i regel är i behov av särskilt stöd, kortare eller längre perioder, under sin tid på förskolan och i skolan är det utagerande barnet. Ett barn med ett utagerande beteende innebär ett barn som har ett negativt avvikande beteende, där det är motoriskt oroligt och har svårt att sitta still. Detta barn har även svårt för att följa regler och springer ofta sin väg vid motgångar (Wiking 1991). Dock finns det ingen enhetlig definition på denna grupp barn, utan det finns många olika begrepp som beskriver deras svårigheter: anpassnings- och beteendesvårigheter, psykiskt betingande inlärningsspärrar, sociala och emotionella svårigheter samt samarbetsbesvär (Ogden 1991).

1.1 Bakgrund

Vi är två studenter som läser sista terminen på lärarutbildningen på Högskolan i Kristianstad. Vi har inriktat oss dels mot förskolan, noll till sex år, och dels mot skolans yngre år, sex till tolv år. En av oss har redan erfarenheter av det utagerande barnet, och vill fördjupa sina kunskaper för att kunna stötta det på bästa sätt i den dagliga verksamheten. Den andre av oss har ingen tidigare erfarenheter av detta barn, men vill genom denna uppsats skaffa sig dessa erfarenheter, och kunna bemöta det utagerande barnet på bästa sätt.

Dagligen möter pedagogen det utagerande barnet i förskolan och skolan. Detta barn har synliggjorts mer för oss under vår specialisering, då vi läst kursen *Pedagogisk mångfald utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv*, 20 poäng. Under kursens gång väcktes vårt intresse ytterligare för det utagerande barnet. Då vi under lärarutbildningen fått relativt lite inblick i arbetet med barn i behov av särskilt stöd, skriver vi denna uppsats riktad till nyblivna pedagoger, men även föräldrar och redan verksamma pedagoger kan ha nytta av den kunskap som presenteras i uppsatsen.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är, trots att vi är medvetna om att undersökningen kommer att göras i liten skala, att göra en jämförelse mellan hur pedagogen bemöter det utagerande barnet i förskolan och skolan. Vi ska också undersöka hur den sociala situationen ser ut inom dessa båda verksamheter och hur pedagogen stöttar barnet i svåra situationer som till exempel vid konflikter.

1.3 Problempreciseringar

Utifrån syftet anser vi att följande frågor är av betydelse för pedagogen i förskola och skola:

- Vilka skillnader och likheter finns i bemötande av det utagerande barnet i förskolan och skolan?
- På vilket sätt bemöter pedagogen i förskolan och skolan det utagerande barnet i sociala situationer?

1.4 Disposition

Uppsatsens gång har vi lagt upp på följande sätt. Vi börjar med att läsa relevant litteratur för syftet och sedan skriva litteraturgenomgången. Där tar vi upp vad olika forskare kommit fram till, vad som kännetecknar ett utagerande barn samt hur pedagogen i förskolan och skolan bemöter detta barn. Efter litteraturgenomgången kommer en empirisk del, som inleds med metodbeskrivning. Där beskriver vi hur undersökningen genomförts, som består av intervjuer med förskollärare, lärare i skolans yngre år samt specialpedagoger. Efter metodredovisningen presenteras en resultatsammanfattning av intervjuerna. Därefter kommer en diskussion, där vi väver samman litteraturen och undersökningen. Uppsatsen avslutar vi med en sammanfattning.

2. Litteraturgenomgång

Litteraturgenomgången utgår från relevant litteratur för syftet. Här tar vi upp vad styrdokumentet säger om barn i behov av särskilt stöd, åtgärdsprogram och sekretess, vad som kännetecknar ett utagerande barn, vilken betydelse arv och miljö har, lekens betydelse för social utveckling, samt pedagogens bemötande av detta barn. Kapitlet avslutas med Sterns utvecklingsteori.

2.1 Styrdokument

I förskolan och skolan finns en rad olika styrdokument som nämner hur de vuxna som arbetar i förskolan och skolan ska bemöta barnet, både på det sociala utvecklings stadiet och kunskapsmässiga stadiet. De styrdokument som vi tar upp här är Skollagen, Salamancadeklarationen, Läroplan för förskolan – Lpfö 98, Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet – Lpo 94, samt Lärares yrkesetiska principer.

I Skollagen står det om de lagar som alla skolformer ska följa från förskolan till vuxenskolan, friskolan, särskolan med flera. Salamancadeklarationen är en deklaration som har sin utgångspunkt i varje barns rättighet till utbildning oavsett barnets grundläggande förutsättningar och behov. Tanken är att alla barn ska ha rättighet till samma skola och inte särskiljas på grund av olika behov. Lpfö 98 tar upp förskolans uppdrag samt de strävansmål och riktlinjer som förskoleverksamheten ska följa. I Lpo 94 kan man finna skolans uppdrag samt de mål, strävansmål och riktlinjer som gäller för skolan. Lärares yrkesetiska principer står för vilken attityd, ansvar och förhållningssätt som ska råda i yrkeskåren, både pedagog/barn och pedagog/pedagog emellan.

2.1.1 Skollagen

Skollagen upplyser om att förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg ska utgå från varje barns behov (2a kap 3§) ”Förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen skall utgå från varje barns behov. Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling *skall ges den omsorg som deras speciella behov kräver*. Lag (1997:1212)” (Läraryrkesförbundet 2004:60). I skollagen tas det även upp (4 kap 1§) att det barn som har svårigheter i skolarbetet under grundskolan har rätt till särskilt stöd i sin undervisning (a.a.).

2.1.2 Salamancadeklarationen

Salamancadeklarationen informerar oss om att pedagogikens välbeprövade metoder kan komma barnet i behov av särskilt stöd tillgodo då den ska uppnås i undervisningen. Skolans uppgift är att finna vägar så att alla barn, även de med svåra skador och funktionshinder, uppnår ett lyckat resultat i skolundervisningen. Målet är att alla barn ska få samma undervisning, dock ska pedagogen ge barnet i behov av särskilt stöd extra assistans (Svenska Unescorådet 2001).

2.1.3 Lpfö 98

I Läroplanen för förskolan (Lpfö 98) kan det läsas om att alla som arbetar i förskolan ska samarbeta för att erbjuda alla barn en god miljö för utveckling, lek och lärande. Pedagogen ska särskilt uppmärksamma och hjälpa det barn som befinner sig i behov av särskilt stöd i sin utveckling. Pedagogens viktigaste uppdrag är att ta hänsyn till alla barns olika förutsättningar och behov genom att stödja barnet med hänsyn till dess enskilda behov och förutsättningar. ”Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte skall fördelas lika” (Utbildningsdepartementet 1998:8).

2.1.4 Lpo 94

I Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) tas det upp att ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla” (Utbildningsdepartementet 2005:5). Vidare ska skolan ta hänsyn och anpassa undervisningen till barnets olika förutsättningar och behov. Skolan ska även sträva efter social gemenskap som ger trygghet, vilja och lust att lära samt möta barnet med respekt för dess person och dess arbete. I skolan har alla barn rätt till att få utvecklas, känna växandets glädje och få uppleva den tillfredsställelse som det ger att stärka och övervinna svårigheter (a.a.).

De riktlinjer som särskolan har enligt Lpo 94 är att alla ska uppmärksamma och stödja det barn i skolan som är i behov av särskilt stöd. Vidare ska pedagogen ge särskilt stöd, stimulans och handledning för det barn som är i svårighet (a.a.).

2.1.5 Lärarens yrkesetiska principer

Läraryrket bygger på samhällstillit enligt Lärarens yrkesetiska principer, där pedagogen ansvarar för det pedagogiska uppdraget, både självständigt och tillsammans med kollegerna.

Pedagogen ska sätta barnet i centrum, både som enskild individ och som en del av ett kollektiv. Pedagogen ska bemöta barnet med respekt och ska skapa de bästa förutsättningarna för barnets lärande (Läraryrket 2004).

2.2 Åtgärdsprogram och sekretess

Åtgärdsprogram innebär att förskolan/skolan ska hjälpa barnet med det som individen har svårt med, genom att skriftligt sätta upp långsiktiga och kortsiktiga mål för barnet att uppnå. Då åtgärderna finns dokumenterade är det lättare att uppnå dem, då det i regel finns en ansvarsperson inskriven i åtgärdsprogrammet (Öhlmér 2004).

Alla som arbetar i förskolan och skolan går under sekretess, detta för att ge det enskilda barnet och dess familj skydd. Sekretessen råder då det finns känsliga uppgifter om det enskilda barnet, som kan skada barnet och dess familj om uppgifterna kommer ut (Svenska kommunförbundet 2001).

2.2.1 Åtgärdsprogram

Sedan 1 januari 2001 har det varit krav på att inom alla skolformer upprättar åtgärdsprogram för barnet som är i olika svårigheter. Dock gäller inte dessa krav för förskolan, förskoleklass, fritidshem, familjedaghem samt vuxenutbildning. Det är hela skolans ansvar att ett åtgärdsprogram blir upprättat. Detta påverkar därmed också hela skolans arbete, även om det enskilda barnet sätts i fokus. Dock är det rektorn som har huvudansvaret för att ett åtgärdsprogram blir åstadkommet, så snart det finns kännedom om att barnet är i behov av särskilt stöd. Ett åtgärdsprogram innebär att barnets förutsättningar i skolarbetet påverkas på ett positivt sätt (Skolverket 2001). Vidare ska det enskilda barnets behov styra vilka åtgärder som tas med i åtgärdsprogrammet (Öhlmér 2004).

Innan förskolan/skolan upprättar ett åtgärdsprogram ska en noggrann utredning göras, där pedagogen utgår från barnets starka och svaga sidor samt vilka bakomliggande orsaker det kan finnas till svårigheterna. Har barnet stora svårigheter är det av största vikt att träna på det som just nu är väsentligt att kunna (a.a). Det är viktigt som pedagog att finna balans mellan barnets svårigheter och styrkor, för att inte hamna i ett läge, där de har för låga förväntningar på barnet (Skolverket 2001).

Ju tidigare pedagogen uppmärksammar barnets utveckling och dokumentera även de små svårigheterna, ju tidigare kan stöd sättas in, vilket leder till en minskning av större svårigheter (Skolverket 2001, Öhlmér 2004). Pedagogen bör även vara uppmärksam på att svårigheter lätt

kan döljas bakom beteendeproblem hos barnet och därför bör pedagogen försöka hitta ett sätt att övervinna dessa beteendeproblem, genom att aktivt stödja och stimulera barnets utveckling (Kadesjö 2001).

En viktig bit av arbetet med åtgärdsprogram är uppföljning och utvärdering av utförda åtgärder. Vad och hur det ska dokumenteras under arbetet med åtgärdsprogram har stor betydelse för uppföljningen och utvärderingen (Skolverket 2001). När åtgärdsprogrammet utvärderas ska de inblandade tänka till varför åtgärden fungerat bra eller dåligt, så det kan byggas vidare på det som fungerar bra och förändra det som inte fungerar så bra (Öhlmér 2004).

2.2.2 Sekretess

I Sverige råder det elevvårdssekretess inom förskoleklassen, grundskolan och motsvarande skolformer. Inom förskolan råder det en egen sekretess. Sekretessen syftar till att skydda den enskilda individens integritet (Svenska kommunförbundet 2001). Vid ett upprättande av åtgärdsprogram är det viktigt att tänka på att handlingen i sig är en allmän handling (Skolverket 2001), medan delar av åtgärdsprogrammet kan innehålla sekretessbelagda uppgifter. Detta medför att pedagogen behöver tänka på var hon förvarar dessa handlingar (Svenska kommunförbundet 2001).

När barnet ska överlämnas från förskolan till skolan lämnas en del handlingar med barnet. Vid handlingar av känslig karaktär som till exempel om barnet har socioemotionella svårigheter, ska pedagogen som lämnar ifrån sig barnets handlingar göra en menbedömning, som betyder att pedagogen gör en bedömning av hur det enskilda barnet upplever det om de lämnar uppgifter om hans/hennes personliga omständighet vidare. Anser pedagogen att uppgifterna kommer att gagna barnet får pedagogen lämna handlingarna vidare till nästa stadium (a.a).

2.3 Det utagerande barnet

Ett utagerande barn är ett barn som blir allt vanligare i vårt samhälle. Det är inte svårt att känna igen detta barn, då det hörs och syns tydligt när det får sina utbrott vid motgångar. Oftast är det pojkar som ses med detta beteende, men idag kan även flickor ta efter pojkars utagerande beteende.

2.3.1 Definition

Ett utagerande barn är ett barn som genom beteendet visar att det behöver stöd och hjälp för att kunna leva tillsammans med andra. Detta barn har svårt att följa gällande normer, regler och sociala mönster i det socialiserade samhället. Det har även svårt för att kommunicera med de språk som råder i den sociala samhörigheten. Detta leder till att det utagerande barnet ofta ses som jobbigt och stökigt av både vuxna och jämnåriga, vilket i sin tur ofta leder till att det blir utstötta från gemenskapen i till exempel förskolan och skolan (Lindholm 2000).

Barnpsykiatrin upplever att det barn som den vuxne söker hjälp för, är det barnet som har stora beteendestörningar och ses som väldigt störande för omgivningen, i form av att barnet inte kan acceptera eller följa de sociala regler som råder. Det kan heller inte fungera med andra barn och vuxna i den gemenskap som råder i en grupp, då det är rastlöst, retfullt och impulsivt, samt framkallar motangrepp av sina medmänniskor (Eresund 2002). För att det utagerande barnet ska få gemenskap med andra barn behöver det lära sig koderna för social kompetens. De färdigheter det behöver träna på är kunskaper och förhållningssätt om hur det på ett stabilt sätt kan hålla fast vid sociala relationer, som till exempel vänner. ”Behovet av att ha vänner och att bli accepterad av jämnåriga är en viktig drivkraft för det sociala beteendet” (Ogden 2003:255).

Ett utagerande barn använder sig av ett avvikande beteende, där det uttrycker sig genom våldsamma handlingar istället för genom konversation. Det utagerande barnet är i ständig försvarsställning samt aggressivt och motoriskt oroligt. Barnet är i regel trotsigt mot sin omgivning, och har svårt att följa regler. Detta kan leda till att det har svårt för att sitta still, samt ofta springer sin väg vid motgångar (Wiking 1991). Ett utagerande barn tänker sällan innan det utför en handling, utan det bara gör saker i snabb takt utan att tänka, på grund ut av att vägen är kort mellan impuls och handling. Därför måste pedagogen alltid vara på sin vakt och ha uppsikt över var detta barn är, vad det gör och vem det leker med, för att undvika att det skadar sig själv eller någon av kamraterna (Folkman 1998).

Det finns olika infallsvinklar på barn med negativt beteende. En infallsvinkel är att barnet sällan är ond, utan när det beter sig på ett negativt sätt har det en orsak baserat på oförmåga, som inte alltid den vuxne känner till (Höistad 2001). En annan infallsvinkel är att när barnet hindras i att nå de mål det har ställt sig in på blir det frustrerat och reagerar med aggression (Raundalen 1997).

Ett utagerande barn kan både vara immunt och överkänsligt mot krav och tillsägelser, vilket kan leda till stora kamper mellan den vuxne och barnet. I de flesta fall är barnet mycket väl medvetet om vad som gäller och dess mål är att få uppmärksamhet och tillfredsställelse av

den ilska det ibland kan väcka hos den vuxne (Folkman 1998). För barnet är det viktigt att få uppmärksamhet och bekräftelse, särskilt när det inte känner sig sett. Barnet anser att negativ uppmärksamhet är bättre än ingen uppmärksamhet alls och kan då till exempel starta konflikter för att bli sett och få uppmärksamhet av den vuxne (Åhs 1998).

Ett utagerande barn kan upplevas som att ha mycket kraft och livsvilja. Men i själva verket är det ofta besviket och ledset (Folkman 1998). Detta barn lägger mycket av sin energi på sitt misslyckande (Wiking 1991). Det beror på att det har svårt att handskas med sina känslor (Folkman 1998). Barnet har svårt att styra sina känslor, vilket både kan leda till positiva och negativa effekter. Å ena sidan kan barnet bli förvirrat och ha svårt att koncentrera sig på undervisningen på grund av sina känslor, men å andra sidan kan känslorna verka stimulerande och öka lusten att lära (Ogden 2003). Det utagerande barnet har inga känslomässiga mellanlägen, antingen stänger det in sina känslor inom sig som det inåtvända barnet, eller låter det alla känslor rasa ut på en gång. Detta barn är rädd för att bli sviken av vuxna och kompisar, och anser det bättre att det själva sviker än att det blir sviket. Barnets svårigheter med sina känslor leder även till att det ser sina medmänniskor som motståndare och ”laddar dem med sin egen aggressivitet genom vreden de väcker” (Folkman 1998:98). Vrede, misstro och rädsla är känslor som det utagerande barnet dagligen får kämpa med, men det är även de känslor som omgivningen, som kompisar, skolpersonal och föräldrar känner för detta barn (a.a.).

Det är inte ovanligt att barnet med ett utagerande beteende har andra psykiatriska symtom eller diagnoser, flera olika av dessa symtom eller diagnoser kan uppträda samtidigt hos det barn som är utagerande (Lindholm 2000). Till exempel kan barnet med koncentrationssvårigheter redan i tidig ålder utveckla ett utagerande beteende, som med stigande ålder kan leda till svåra sociala problem (Kadesjö 2001). Dock ska vikten av åtgärder, oavsett barnets svårigheter, ligga på stödinsatser i förskolan och skolan och inte på diagnoser (Lindholm 2000).

2.3.2 Utagerande pojkar och flickor

Bland barn som har ett utagerande beteende är pojkar överrepresenterade, då flickor mer visar ett otydligt och inåtriktat beteende vid psykisk ohälsa (Eresund 2002). Maccoby och Jacklin (i Andershed & Andershed 2005) menar att pojkar tillåts visa aggressivitet och ett utagerande beteende i större grad än vad flickor tillåts till, då flickors aggressiva och utagerande beteende oftast inte accepteras.

De bråkiga och utagerande pojkarna upplevs som allmänt jobbiga och stökiga. De välter omkull och river ner saker i sin närhet, de förstör klasskamraternas arbeten och teckningar när de blir aggressiva och ledsna vid motgångar (Horneij 1997). En orsak till detta kan vara att pojkar ligger något efter jämnåriga flickor i utvecklingen, de har ett större behov av grovmotorisk rörelse än flickor. Detta kan leda till att pojkarna upplevs som mer stökiga och högljudda än vad flickorna gör, då den grovmotoriska kompetensen inte värderas speciellt högt i dagens samhälle, så vida man inte ska bli elitidrottare. Därför kan pojkarna upplevas som omogna bråkstakar i förskolan och skolan, då de inte klarar att sitta tysta och stilla lika länge som de jämnåriga flickorna gör (Eresund 2002).

Enligt Andersson (i Horneij 1997) har samhället skapat en idealbild av flickor där de ska vara tysta, lugna och kontrollerade. Vidare är det opassande för en flicka att vara högljudd, dominerande eller aggressiv. Många flickor bär sina svårigheter, i motsats till pojkarna, inom sig. De vill inte prata om sina problem, vilket leder till att de sluter sig inom sig. Flickorna har ofta huvudvärk och magont samt ser sig som mobbade. Detta beteende gör det svårt för pedagogen att komma i kontakt med flickorna och pedagogen känner sig svarslösa inför dem. I dag finns det fler flickor som till stor del tar efter pojkarnas utagerandebeteende med skrik, sparkar och slag. Dock finns ändå en skillnad mellan utagerande pojkar och flickor, då flickorna mer sårar sina kamrater med ord och blickar istället för med fysiskt våld (a.a.).

2.4 Arv och miljö

Beteendestörning hos barnet har visat sig vara till en del ärftligt, dock har forskningen sällan kunnat påvisas några förändringar i hjärnan (Ogden 2003). Många forskare hävdar att det finns "en stark ärftlig komponent" bakom ett utagerande beteende bland barn (Andershed & Andershed 2005:66). Hansson (i Lindholm 2000) har också konstaterat att vårt mänskliga beteende till viss del styrs av våra gener, men det finns även andra komponenter som styr vårt beteende, som den miljö man vistas i. Alltså är det en kombination av arv och miljö som styr vårt handlingssätt (a.a.). Studier har även visat att ett barn lättare utvecklar ett utagerande beteende om det finns en kombination mellan ärftliga och miljömässiga komponenter. Det barn som endast har en av komponenterna löper mindre risk att utveckla ett utagerande beteende (Andershed & Andershed 2005).

Det barnet som växt upp i en miljö präglad av kriminalitet, föräldrar med låg intelligens, utbildning och ekonomi samt bristande tillsyn, riskerar i betydligt högre grad än andra barn utveckla ett asocialt och ett utagerande beteende (Lindholm 2000). Då barnet växer upp i en

miljö präglad av våldsamheter som fysisk bestraffning, misshandel eller sexuella övergrepp, och där de vuxnas handlande inte går att förutse, överlever barnet de vuxnas behandling av det genom att inte försöka reflektera över händelserna eller att försöka förstå de vuxnas känslor. Barnets reaktion kan istället komma till uttryck, genom att det behandlar andra som det själva blir behandlat av föräldrarna, till exempel genom aggressivitet och våld. Barnet lär sig då att få som det vill genom aggressiva handlingar och hot, om föräldrarna använder denna modell i uppfostringen av barnet, vilket leder till att barnet missar att lära sig de positiva sociala färdigheterna (Eresund 2002). De föräldrar som ger sina barn mycket värme, är tillåtande och inte så stränga, får oftast barn som är socialt utåtriktade, kreativa, aktiva, dominerande samt självständiga, medan de föräldrar som visar sina barn kyla i kombination med tillåtande, får barn som sällan ställer upp på vuxenvärldens krav, och som i större utsträckning utvecklar ett aggressivt beteende (Ekholm & Hedin 1991).

I sin utveckling har det utagerande och bråkiga barnet fått tidiga karaktärsstörningar, vilket innebär en störning i personligheten. Det poängteras att barnets svårighet uppstår i en otrygg miljö under de första levnadsåren. Denna otrygga och splittrade hemmiljö kan uppkomma av ständiga konflikter i hemmet, vaga regler och gränssättning samt bristande omsorg om barnet. Vidare kan ett barn med avvikande beteende allt för tidigt ha tvingats till självständighet. En annan teori är att barnet har blivit så överbeskyddat att det hindrats i sin utveckling då det inte fått upptäcka och utforska sin omgivning (Wiking 1991). Det samma gäller för det barn som fått en överdriven auktoritär uppfostran, då barnet oftast uppfostrats på ett motsägelsefullt sätt. Dock ska den vuxne ha en måttlig dos av auktoritet med gränssättning, då barnet inte är mogen för att själva sätta alla gränser (Eresund 2002). En infallsvinkel är att det barn som utvecklat ett utagerande beteende har uppfostrats på ett slapt vis där föräldrarna varit ointresserade och oengagerade i tillsynen av barnet. Barnet kan även ha fått en inkonsekvent uppfostran där föräldrarna skiftat attityd beroende efter till exempel humör och dagsform. Detta kan få katastrofala följder hos barnet då föräldrarna är oberäknliga och ena gången är tolererande medan vid nästa tillfälle är hårda och bestraffande (Levin & Nilsson 1979). En avgörande faktor för barnets förutsättningar till att utvecklas optimalt är föräldrarnas skicklighet att kombinera både kärlek och gränssättning i uppfostran. En del föräldrar saknar denna förmåga, och har svårt för att ge barnet värme och kärlek och/eller har svårt för att sätta rimliga gränser för barnets utvecklingsnivå. Detta kan leda till felinlärning för barnet där det inte får någon realistisk syn på gällande normer och regler i samhället (Ogden 1991).

Det är viktigt att tänka på i bemötandet av det utagerande barnet att ett visst beteende kan vara accepterat i en situation, men vara oacceptabelt i en annan. Beroende på om beteendet

accepteras eller inte beror mycket på kulturen barnet vistas i, om det är skolan eller hemmet. Olika pedagoger har också olika normer och kulturer, vilket gör att ett visst beteende bemöts, tolkas och bedöms på olika sätt. Samhällets attityder och förväntningar till hur människan ska bete sig och uppträda har också en avgörande roll för hur olika beteenden blir bemötta (Lund 2006).

En grupp barn som är överrepresenterade för att ha utvecklat ett utagerande beteende och psykiska problem är barn vars föräldrar har skilt sig (Fagerli m.fl. 2001). En annan teori är att en för tidig födsel kan vara orsak till ett hyperaktivt och okoncentrerat barn. Forskning visar på att ett för tidigt fött barn är överrepresenterade bland dessa funktionshinder, vilket kan orsakas av den stress barnet utsätts för vid en för tidig födsel (Fichbein & Österberg 2003).

2.5 Lekens betydelse för den sociala utvecklingen

För att ett barn ska kunna utvecklas måste det få leka i en miljö som är anpassad och inspirerad för kreativitet och lek. I leken får barnet träna sig i det sociala samspelet som är grunden för kommande samspel med andra människor. Barnet får även bearbeta upplevelser och händelser som det varit med om. Via lek utforskar barnet världen och inhämtar kunskaper på ett roligt sätt.

2.5.1 Vikten av att leka

För att barnet ska kunna utvecklas och lära sig på bästa sätt, måste det få rikligt med tid, material och rum för olika sorters lek. Pedagogens uppdrag är att stimulera barnets fantasi, kreativitet och färdighet i leken, genom att ge det olika upplevelser som det kan utgå ifrån under leken (Skolverket 2005). När barnet är inne i en lek anser författarna att den vuxne bör respektera lekens värde, och inte avbryta leken, om inte det är nödvändigt. Blir barnet hela tiden avbrutet i sin lek kan barnet tappa lusten av den fria leken, då barnet ser det som meningslöst när det hela tiden blir avbrutet och är tvungen att till exempel städa undan (Folkman & Svedin 2003).

Vidare tolkas leken genom att den ger barnet vägledning om hur den sociala verkligheten fungerar. Barnet förbereder sig för det kommande vuxenlivet genom leken samt bearbetar och gör sitt eget liv lite mer lättbegripligt (Lindqvist 1996). Leken är även den aktivitet där barnets empatiförmåga utvecklas med bäst resultat, om det ges goda möjligheter från pedagogen till detta, vilket innebär att pedagogen måste vara aktivt delaktig på ett medvetet sätt i barnets lek (Öhman 2003). För barnet som har svårt för lekens koder, underlättar det om

pedagogen är med och styr upp leken genom att avgränsa lekgrupperna till små grupper med barn (Folkman & Svedin 2003).

Man kan sammanfatta vikten av lekens betydelse i fyra punkter:

1. Lekens egenvärde
2. Barn utforskar prövar och lär genom lek
3. Barn utvecklar social kompetens och socialiseras genom leken
4. Vuxna lär genom observation av barn som leker

(Fagerli m.fl. 2001:80)

Lekens egenvärde står för den trevliga stund leken är för barnet och är en stor del av barnkulturen. Att barnet utforskar och lär sig saker genom leken är en stor del, som det har nytta av utanför leken. Som nämnts ovan utvecklas även barnets sociala kompetens genom leken, vilket leder till att det blir en socialiserad individ. Den sista punkten av lekens vikt handlar om de vuxnas möjlighet till observation av barnet, då de kan se vad barnet kan och inte kan. Utifrån observationer av barnets lek, kan pedagogen senare planera verksamheten utifrån det barnet visar intresse för och/eller har svårt med (a.a.).

2.5.2 Samspel med andra barn

Det lilla barnet leker bredvid sina kamrater medan det lite äldre barnet börjar leka tillsammans med sina kamrater. Behovet av att ha kamrater ökar då barnets fantasi och lekförmåga utvecklas. Dock är det inte så lätt att leka tillsammans, då barnet behöver lära sig ge och ta av varandra. Andra kompetenser som behövs för att leken tillsammans ska fungera är att barnet ibland måste kunna avstå från saker och ting, ibland låta kamraterna gå före och ibland samsas i leken om bestämmanderätten (Wiking 1991). Därför är det inte lätt för barnet med ett utagerande beteende att få kamrater, då det har svårt för att knyta nära och varaktiga relationer med andra barn, vilket kan leda till att kamraterna avvisar det utagerande barnet. En annan aspekt av situationen kan vara att kamraterna stöter ut det utagerande barnet, då de upplever det barnet som hotfullt, oförutsägbart eller opålitligt, detta för att det utagerande barnet reagerar med vrede och fientlighet vid motgångar (Ogden 1991). Då barn och vuxna undviker närmare kontakt med det utagerande barnet, får detta barn ytterligare förstärkning på att det inte är omtyckt (Eresund 2002).

Det utagerande barnet har i regel inte kommit upp till jämnårigas nivå i utvecklandet av leken, utan ligger kvar på det yngre barnets nivå. Detta barn förstår i regel inte meningen med leken eller anser sig inte ha behov av social kontakt (Folkman 1998). Barnet som har socioemotionella svårigheter har svårt i samspelet med andra människor, både i barn/barn- och barn/vuxenrelationer, då dess svårigheter med sina känslor och den sociala kompetensen

oftast brister (Kinge 2000). Det utagerande barnet har svårt att vistas i grupp, det trivs bäst när det får vara ensam med en vuxen. Men ändå har detta barn svårt att dela den vuxenkontakt som råder i förskola och skola med andra barn. Detta leder till att barnet ofta avvisar vuxenkontakten i rädsla av att bli besviken. Denna rädsla leder till att barnet ena gången söker vuxenkontakt i behov av närhet, för att i nästa stund avvisa den (Folkman 1998).

Trots att det utagerade barnet har svårt för att vistas med andra barn vill det ändå vara med i de andra barnens lek, vilket det har svårt med då det inte förstår lekens koder. Att förstå de sociala signalerna är påfrestande för detta barn. Detta leder till att kontakten med andra barn sker på det utagerade barnets villkor som i sin tur är till nackdel för detta barn, då han/hon kan bli gruppens syndabock (a.a.). Det utagerande barnet har svårt för att lära sig hur man tar kontakt med andra barn på ett positivt sätt. Istället tar det ofta kontakt med de andra barnen på ett avigt sätt, där det saboterar de andra barnens lek (Öhman 2003).

En av pedagogens viktigaste roller anses vara att hjälpa det utagerande barnet att finna lekkoderna genom att vara delaktig i leken tillsammans med barnet (Folkman 1998), detta för att alla människor är beroende av varandra, och att det är i samspel med andra som man blir en egen individ. Att bli en egen individ och känna existens betyder mycket för människans självkänsla då hon träder fram och känner att hon är en egen person och inte bara en i gruppen. Hon blir synlig både för sig själv och omgivningen (Lund 2006). När det utagerade barnet kommit så långt i sitt medvetande att det känner igen sina egna svårigheter och kan be om hjälp för att ta sig igenom dem, kan barnet klara sig bättre i en större grupp (Wiking 1991).

2.6 Pedagogens bemötande

Som pedagog i förskolan och skolan skapas det kontakter till det utagerande barnet under hela yrkeslivet. En del pedagoger möter detta barn dagligen, medan andra bara kommer i kontakt med detta barn under kortare perioder i yrkeslivet. Det utagerande barnet kan vålla hjälplöshet och förtvivlan hos pedagogen, men även glädje då pedagogen ser resultat av hårt arbete. Ibland när pedagogens kompetenser inte räcker till får de vända sig till relevant experthjälp.

I förskolan och skolan möter pedagogen inte bara det utagerande barnet, utan även dess föräldrar, som även de dras mellan hopp och förtvivlan över barnets svårigheter. Skolan och föräldrarna blir viktiga kompetenser för varandra, då skolan står för de generella kunskaperna och erfarenheterna, medan föräldrarna står för de specifika kunskaperna om sitt barn.

2.6.1 Att arbeta med det utagerande barnet

I arbetet med barnet som har ett utagerande beteende krävs det som pedagog att ha tålmod, vara pedagogiskt uppfinningsrik samt sträva efter nya kunskaper för att kunna bemöta detta barn på bästa sätt. Ändå kan pedagogen känna sig maktlös (Lund 2006). Det utagerande barnet kräver omedelbart gensvar på dess agerande från pedagogen, det går inte som pedagog att tänka att det kan vänta till nästa dag innan man tar tag i problemet. När barnet gjort något felaktigt och pedagogen ställer frågan varför, känner sig barnet anklagat vilket oftast leder till att barnet går i försvarsställning. Om pedagogen istället frågar barnet vad det ville med den utförda handlingen känner sig inte barnet lika anklagat (Folkman 1998). Då mänskligheten är väldigt intresserad av vem som bär skulden i exempel en konflikt, riktas vårt intresse mot varför-frågan, istället för att utgå från frågor som ”Var? Hur? Vad? När? Hur då?” (Åhs 1998:104) etcetera. Detta leder till att det negativa beteendet långsiktigt förändras till det bättre. Med dessa frågor riktas händelsen mot problemlösning istället för skuldbeläggning (a.a.).

Även om det utagerande barnet inte upplevs som att vilja ha kontakt är det just det, det vill ha. Därför är det betydelsefullt att i förskolan och skolans vardag ta kontakt med barnet som pedagog genom till exempel en blinkning, hand på axeln eller inleda en liten konversation om vardagliga ting. Till en början kanske pedagogen inte får något alls tillbaka från barnet, men så småningom kommer barnet att öppna upp sig mer för kontakten med pedagogen (Lund 2006). Att bli sedd och bekräftad som individ är viktigt för alla barn, men ännu viktigare för det utagerande barnet, som i många fall kräver det själv också. För att få en tydlig självbild och att känna att man duger för den man är måste individen uppleva att den är någon. Utan någon bekräftelse från omgivningen kan individen känna att hon inte är någon. Genom att bli sedd blir även ens känslor bekräftade (Folkman 1998). Bekräftelse är något som hela tiden behövs upprepas för det utagerade barnet, inte bara genom ord utan även med kroppsspråk och tonläge. Ju äldre barnet blir innan det får bekräftelse, desto svårare är det för det att ta till sig bekräftelsen (Wiking 1991).

Barnet som har ett utagerande beteende kan upplevas som känslomässigt självförsörjande och inte vara beroende av någon, vilket de inte är. Därför är det av betydelse för barnets självkänsla om pedagogen säger ”Här bryr vi oss om dig i alla fall” (Folkman 1998:23). Om barnet tillräckligt ofta får höra att det är på ett visst sätt, formar barnet sig efter det och blir sådan som omgivningen ger uttryck för. Därför behöver pedagogen tänka på hur den bemöter och kommunicerar med barnet (Höistad 2001). När den vuxne däremot uppmanar barnet att

lugna ner sig och ta det lugnt, kan det få motsats effekt, och barnet upplever det bara som tjat, vilket i sig leder till att barnet blir ännu mer stressat (Kadesjö 2001).

Författaren menar att det är viktigt för pedagogerna att bygga upp en tillit till det utagerade barnet, och inte svika det. I denna tillit ska barnet känna att pedagogen står ut med det trots det är argt, och det kan då behövas att pedagogen poängterar att barnet är omtyckt i sig, men inte dess aggressiva handlingar. Genom att lyfta fram de positiva sidorna hos barnet, hur små de än är, så stärker pedagogen barnets självkänsla och det känner sig inte längre som ett bråkigt barn, som ingen tycker om (Folkman 1998).

Som pedagog har man en oerhörd makt över barnets självtillit och självkänsla. Pedagogen kan både förstärka eller försvaga det beroende på hur barnets speciella behov bemöts. Den enorma makt pedagogen har över barnet kan både vara på gott och ont. Pedagogen kan fungera som en bra förebild för barnet beroende på hur hon agerar i klassrummet, vilka regler som finns, om pedagogen håller det hon lovar och hur hon löser konflikter etcetera. Vidare kan pedagogen även missbruka den makt som hon har i sitt yrke genom att till exempel inte hålla de gemensamt uppsatta reglerna för alla barn (Lund 2006).

Det utagerande barnet har svårt att skilja på sina egna känslor och vilka känslor andra människor har. Därför underlättar det om pedagogen är tydlig i sitt arbete med detta barn och är förutsägbar. I arbetet med det utagerande barnet är det viktigt att hålla det som sagts, då barnet först ger upp sin kontroll då det kan vara säkert på att den vuxne håller det den lovar (Folkman 1998). Det är av betydelse för detta barn att den vuxne kommunicerar empatiskt med det, där pedagogen bara ser till de känslomässiga motiven och inte till barnets handlingar eller verbala uttryck (Kinge 2000). Det är av betydelse att pedagogen bekräftar barnets känslor, genom att till exempel säga att det är okej att vara arg. Men det får inte ta den utvägen att barnet slåss eller har sönder saker i sin ilska. Däremot kan det kanske vara okej att få skrika ut sin ilska (Folkman 1998). Om barnet får stora arga utbrott, behöver det någon vuxen som kan hålla fast och om barnet tills det har lugnat ner sig, då denna enorma aggressivitet kan vara skrämmande för barnet själv. När barnet får sina utbrott är det ingen idé att fråga barnet vad som hänt förrän det har lugnat ner sig igen och börjat tänka klart. Då får pedagogen tillsammans med barnet försöka reda upp vad som utlöste utbrottet (a.a.). Om pedagogen inte låter det utagerade barnet visa sin ilska och desperation, kommer barnet inte att kunna känna sin rädsla och sorg, tillåta sig att gråta ut samt söka stöd och tröst hos den vuxne. Först när barnet sökt sig till den vuxne kan pedagogen prata med barnet om vad som hänt och gjort att konflikten startade, samt hur barnet känner sig och vad de tillsammans kan göra för att allt ska bli bra igen. Det är viktigt för barnet att konflikten blir utredd och

avslutad, för låter pedagogen bara barnet springa iväg och inte reder ut vad som hänt bygger barnet på de skuldkänslor det i regel redan har som i sin tur leder till att barnet kommer djupare in i den onda spiralen, som det redan befinner sig i (Wiking 1991).

Det utagerande barnet är i behov av den omsorg, ramor och struktur i det vardagliga arbetet i förskolan och skolan som en välstrukturerad pedagog kan ge det. Inom ramarna för denna struktur behöver pedagogen hela tiden tala om vad som kommer att hända och vad som ska göras innan detta sker. Om pedagogen observerar det utagerande barnet kan hon komma underfund med hur barnet beter sig precis innan det får ett aggressivt utbrott, och på så sätt hjälpa och avstyra barnets utbrott, med snabba insatser innan händelsen hinner utspela sig menar Raundalen (i Folkman 1998). Pedagogen kan även observera barnet i dess lek för att få en förståelse för vilka svårigheter barnet försöker hantera och vilka känslor det träna sig i att uttrycka (Öhman 2003).

När barnet kommer till den vuxne och berättar om någon känsla eller upplevelse är det bra att pedagogen bekräftar det barnet säger genom att återspegla det barnet berättat, för att på så sätt ge bekräftelse av att hon har lyssnat, förstått och accepterat det förmedlade budskapet. Om pedagogen inte gör detta kan barnet uppleva att den inte lyssnar eller bryr sig om vad barnet har att förmedla (Lund 2006). För att kunna visa förståelse för andra människor på ett för dem utvecklande sätt, där de ökar sin medvetenhet och förståelse för sig själv och känner acceptans och respekt för sig som person, behöver man börja med sig själv och utveckla och bredda sin egen förståelse för andra (Kinge 2000).

2.6.2 Att ta stöd från sakkunniga

Förskolan och skolans uppgift i arbetet med det utagerande barnet är att hindra så tidigt som möjligt att det inte blir socialt svagt (Folkman 1998). Ju tidigare pedagogerna sätter in insatser när det gäller det utagerande barnet, desto mer meningsfulla och samhällsnyttiga blir de, då det aggressiva beteendet bryts i ett tidigt stadium (Raundalen 1997).

Som pedagog är det bra att veta hur långt ens egen kompetens räcker och i vilka situationer det behövs tillkallas experthjälp för att se till det enskilda barnets bästa (Lund 2006). Författaren anser att för barnets bästa måste pedagogen våga erkänna för sig själv och omgivningen om det är något barn som är för svårt att hantera, och säga ifrån om att man inte klarar av det (Folkman 1998). I denna kompetens ligger även pedagogens ansvar mot barnet i behov av särskilt stöd och dess föräldrar, att kunna skilja ut när det är hon själv som behöver hjälp och stöd för att bemöta barnet på bästa sätt, eller när det behövs tas in extra stöd av specialister för barnets och dess föräldrars bästa välbefinnande (Kadesjö 2001). Forskning

visar att om experthjälp sätts in kan det vara av betydelse för behandlingen av barnet, med föräldrarnas tillåtelse, att experthjälpen, som till exempel kan vara en psykolog eller terapeut, inleder ett samarbete med barnets pedagog i förskolan eller skolan, i form av regelbunden kontakt. Detta kan underlätta både för pedagogen och experthjälpen i deras arbete med barnet (Eresund 2002).

Det är av betydelse för barnet att pedagogen inte allt för snabbt kommer med lösningar och slätar över dess svårigheter, i rädsla för den egna bristande erfarenheten för svåra situationer. Det krävs mycket av pedagogen att möta andra människors känslor och upplevelser. Vid sådana möten har pedagogen olika val. Ett val kan vara att vika undan som gärna görs när situationen känns ohanterlig. Rädslan över att bli en allt för viktig person, att komma barnet för nära och få höra historier som pedagogen helst inte vill höra genom att den ställer för många frågor är överhängande. Pedagogen ska heller inte bli för överentusiastisk och tro att den har tid, ork och kompetens till mer än hon har (Lund 2006).

Specialpedagogens uppgift i förskolan och skolan är att hjälpa pedagogen att på ett naturligt sätt möta den variation av barns olikheter som finns. Med andra ord är en av specialpedagogens uppgifter att fungera som stöd till ordinarie pedagoger i mötet med barnet i behov av särskilt stöd. I förskolan och skolans utveckling av det pedagogiska arbetet ingår specialpedagogiska kunskaper som en naturlig del. Detta för att kunna möta varje enskilt barn utifrån barnets unika och speciella ”erfarenheter, kunskaper, förutsättningar och behov” (Utbildningsdepartementet 1999:193). Alla pedagoger bör ha beredskap i att möta barn i behov av särskilt stöd i sitt yrke. Målet med den nya lärarutbildningen är att framtidens pedagoger ska ha goda kvalifikationer utifrån specialpedagogiska kunskaper att planera arbetet med barns olika ”behov av tid, stimulans och stöd” (Utbildningsdepartementet 2000:59). Barnets pedagog ansvarar för att barnet i behov av särskilt stöd får den hjälp som det behöver, samt att hjälpen är i tillräcklig utsträckning (a.a.).

2.6.3 Föräldrakontakten

Pedagogen har generella kunskaper och erfarenheter av olika barn och deras svårigheter. Dessa kunskaper och erfarenheter ansvarar pedagogen för att de förvaltas på bästa sätt i förskolan och skolan. Men det är även förskolans och skolans uppgift att upprätta ett gott samarbete med föräldrarna och ta del av den specifika kunskap som de har om just sitt barn (Kimber 1993). Barnet i behov av särskilt stöd har flest vinningar av att pedagogen och föräldrarna använder sina kunskaper och erfarenheter av barn på ett situationsanpassat sätt, där de utgår från barnet som är i behov av särskilt stöd just nu (Ogden 1991). Som pedagog är

det bra att ha ett gott samarbete med barnets föräldrar, där det arbetas mot samma mål med barnet, utan att anklaga föräldrarna för att ha skuld i barnets beteende. Många gånger behöver föräldrarna ha stöd och uppmuntran från förskolan eller skolan för att orka med att vara bra föräldrar till sitt barn samt att kunna stödja barnet på bästa sätt. ”Att satsa på föräldrastöd innebär att se på familjen som en resurs och samarbetspartner” (Lindholm 2000:7).

I mötet mellan pedagogen och barnets föräldrar är det av betydelse som pedagog att beskriva barnets negativa beteende utifrån positiva termer, då detta inte känns så anklagande för föräldrarna. Föräldrarna kan mer ta till sig barnets beteende då de märker att pedagogen även kan se de positiva sidorna som barnet har (Kimber 1993, Åhs 1998). Ett exempel på hur pedagogen kan vinkla samtalet med föräldrarna tar Kimber (1993:21) upp nedan på två olika sätt, både på ett negativt och ett positivt sätt:

Fröken ska berätta för mamma och pappa om Lisa, som har så svårt för att sitta still i bänken och koncentrera sig. Lisa springer runt och stör, hon ropar ut sina frågor utan att räkna upp handen.

Lisa har en otrolig energi, hon är nyfiken, vill gärna veta vad de andra har för sig och hon är vetgirig. Ofta är hon så ivrig att få svar att hon inte har tid att räkna upp handen utan hon ropar ut sina frågor.

Ovan kan vi se hur Kimber i det senare citatet låter pedagogen berätta för Lisas föräldrar om hennes beteende i skolan, utan att lägga några negativa värderingar i Lisas beteende.

2.6.4 Närmiljöns utformande

Det enskilda barnets rättighet är att bli respekterat och få sina särskilda behov tillfredsställda i delaktighet och gemenskap med gruppen, i en miljö präglad av lärande (Utbildningsdepartementet 1999). Den miljö som omgiver barnet i förskolan och skolan har en betydande roll för hur barnet tar till sig den undervisning som ges enligt Persson (i Brodin & Lindstrand 2004). Hur barnet fungerar och uppför sig i förskolan och skolan har stor betydelse för hur pedagogen har utformat och anpassat den vardagliga miljön runt barnet (Ogden 2003).

Läraren och skolmiljön kan – medvetet eller omedvetet, direkt eller indirekt – vara orsaken till att det uppstår beteendeproblem, eller till att det utlöses och förstärks.
(Ogden 1991:20)

Förskolelokalerna och klassrummet ska därför vara en miljö som präglats av pedagogik, där pedagogen lyfter fram de specifika kunskaperna hos varje enskilt barn, och låter barnen lära av varandra utifrån de enskilda barnens olika nivåer (Williams m.fl. 2000). Enligt Apter (i Ogden 1991) är ett visst beteende i sig inte avvikande, men när det sätts i relation till något

eller någon kan beteendet bli avvikande. Beteendeproblem resulteras av bristfällig balans i det sociala nätverket, som barnet är en del av, vilken kan bero på att barnets förutsättningar inte är tillräckliga, för omgivningens krav och förväntningar på det.

I förskolan eller skolan där pedagogen kommunicerar i liten utsträckning med barnet, visar studier att barnet utvecklar ett mer oroligt, hyperaktivt och aggressivt beteende. Studier visar även att om pedagogen inte är med barnet och engagerade i barnet, utvecklar det ett mer ouppmärksamt beteende, där det ofta pratar rakt ut i luften istället för att kommunicera med kamraterna. Detta barn blir också lättare distraherad och leker mer aggressiva lekar, än det barn där pedagogen engagerar sig i det och samspela med barnet (Ekholm & Hedin 1991).

Ett utagerande barn tappar lätt inspirationen och intresset för lärandet, då barnet blir avskilt från den dagliga verksamheten i förskolan eller skolan på grund av sina svårigheter. Barnet kan uppleva sig som kränkt om det inte får vara med på till exempel klassens gemensamma läsundervisning. Därför är det pedagogens uppgift att se till att barnet får små uppgifter som det klarar av samt att det är utvecklande, och att det blir gjorda så barnet kan känna att det också presterat något (Wiking 1991). Forskning menar på att det utagerande barnet mår dåligt av att slussas runt, då det inte passar in i den närmiljö som den vuxne konstruerat. Därför blir den vuxnes uppgift är att anpassa miljön runt barnet så att den passar det enskilda barnets svårigheter (Levin & Nilsson 1979).

Pedagogen kan ha som grundregel att varje dag tilldela alla barn minst en positiv uppmuntran, dock är denna regel av störst betydelse för det barnet som till största del får negativ uppmärksamhet (Ogden 2003). Denna positiva uppmuntran kan ske i form utav att pedagogen ger barnet ansvar över något på dess nivå, som det kan utföra med lyckat resultat. Då kan barnet bevisa för omgivningen att det klarar att bemästra saker och ting bättre ju längre tiden löper (Raundalen 1997). Att till exempel börja dagen med att ge barnet ett ansvar i form av en uppgift som barnet bemästrar kan leda till att det får positiv uppmuntran och bekräftelse av den vuxne. Denna positiva uppmärksamhet kan vara av vikt för barnet och dess självkänsla inför dagens utmaningar (Åhs 1998).

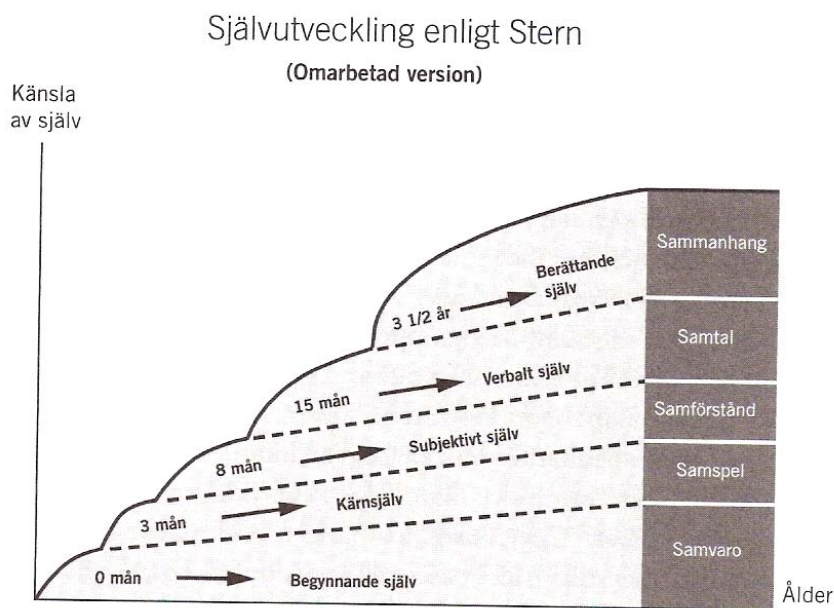
2.7 Sterns utvecklingsteori

Enligt Stern föds barnet med sin personlighet, vilket leder till att föräldrarnas uppgift är att upptäcka, möta och bekräfta barnets unika personlighet, och inte utforma den. Stern anser att pedagogen i förskolan och skolan ska lyfta fram de speciella resurser och kompetenser som det enskilda barnet har. Blir inte barnet sett blir det suddigt både för andra och sig själv.

Medan om det blir sett och bekräftat, bland vuxna som kan lyfta fram de olika speciella sidor som barnet har, blir barnet rikt utrustat med självkänsla. Bemöter pedagogen vidare barnet på en nivå det snart befinner sig på, stimuleras det till att sträcka sig till den nivå som ligger på barnets övre gräns av dess förmåga (i Brodin & Hylander 1997).

Genom att bli bekräftat i samspel med andra blir barnet sig själv, då det blir tydligt både för sig själv och för andra. Känslan av en sammanhängande kropp framträder då barnet känner att det är sig själv. Genom denna känsla kan även barnet känna att det är skilt från omgivningen och inte ett med den. Individens bestämmer då själv över sitt handlande där den styr sin känsla och vilja samt hur den ska röra sig. Vidare kan barnet sätta ord på sina upplevelser och erfarenheter samt ta del av andras upplevelser och erfarenheter (a.a.).

Stern står för teorin att all utveckling hänger samman, och urskiljes inte från vartannat, genom att människan vid en viss ålder har utvecklats färdigt på ett område. Utveckling sker under hela livet. Han har konstruerat de fem relaterandedomänerna som är *det begynnande självet*, *kärnsjälvet*, *det subjektiva självet*, *det verbala självet* samt *det berättande självet*, som presenteras i bilden nedan.

Stern anser att barnet utvecklar ett själv redan i tidig spädbarnsålder. Redan vid födseln knyts barnets första kontakt med modern, då de får ögonkontakt när det nyfödda barnet läggs vid moderns bröst. Det är den första samvaron som barnet upplever (i Brodin & Hylander 1997). Centrala inslag i den tidiga samvaron och det begynnande självet med det lilla barnet är att trösta och lugna det, samt att det får mat när det skriker och är hungrigt (i Lund 2006).

När kärnsjälvet börjar träda fram blir barnet socialt. Det uppfattar sig som fysiskt skilt från andra, där barnet upplever att det har egna handlingar och känslor. I kärnsjälvet förenar barnet mening och sammanhang med de handlingar och erfarenhet barnet erfar. Under kärnsjälvet utveckling börjar barnet i större utsträckning att samspela med de människor som står för den största omsorgen om barnet. Det barn som redan i tidigt stadium inte blir sett, blir mer avvaktande och reserverad i andra relationer också (a.a.). För att utveckla kärnsjälvet optimalt måste barnet dagligen bli ”upptäckt, bekräftat och omtyckt” för det barnet är (i Folkman 1998:32).

Under det subjektiva självet utvecklar barnet förmågan att dela sinnessillstånd med andra (i Lund 2006). Barnet börjar förstå att det som händer känslomässigt inne i det, händer inne i andra också. Den vuxne upplever då att den kan dela känslor och upplevelser på ett nytt sätt med barnet (i Brodin & Hylander 1997). Barnet har nu en inre värld som de kan förmedla till omgivningen samtidigt som det kan visa känslor för andra människor (i Lund 2006).

Vid ungefär 15 månaders ålder går barnet in i en ny utvecklingsfas av självet, det verbala självet. Barnet är därefter en verbal person som sätter sin prägel på allt socialt samspel, vilket enligt Stern både är positivt och negativt. Det positiva är att barnet får ett nytt medium att uttrycka sig på, där orden ger möjlighet till att nå andra människor och för dem kan barnet berätta om sina upplevelser och sin historia. Medan det negativa kan vara att barnet blir missförstått, kan manipuleras eller bli manipulerat genom språket, samt en del går alltid förlorat då man aldrig kan uttrycka sig fullt ut med det verbala språket (a.a.).

Berättandesjälvet är det sista utvecklingsfasen som barnet går in i enligt Stern. Här utvecklas intresset för att berätta om det barnet varit med om, så som händelser och upplevelser eller det barnet vill vara med om. Berättandet fungerar som ett redskap att experimentera med ord. Barnet som har svårt att berätta, har i regel också svårt med sammanhanget i sin tillvaro. Därför är det betydelsefullt för detta barn att det får höra många ord och berättelser, som framförallt handlar om det själv. För att få struktur i berättandet är tidsbegreppet centralt, då det är av vikt för berättelsens form att händelserna kommer i kronologisk ordning, men även att det finns en framtidsaspekt med, där man kan se vad händelserna kan leda till. Genom berättelser blir världen mer lättbegriplig för barnet (i Brodin & Hylander 1997).

2.8 Sammanfattning av litteraturgenomgången

Det utagerande barnet utmärker sig på olika sätt, genom att det har svårt i sociala situationer, både med kamrater och vuxna. Det utagerade barnet kan få utbrott vid motgångar, där det kan springa iväg, utföra våldsamma handlingar etcetera. Detta barn har även svårt för att följa regler och tänker sällan innan det handlar, utan bara utför en rad handlingar i snabb takt.

Pojken är överrepresenterad när det gäller det utagerande barnet, dock kan flickan vara utagerande också, men hon är i regel mer inåtvänd och stänger in känslorna inom sig istället för som pojken låter känslorna rasa av sig så omgivningen ser att han inte mår bra. Att pojken är mer utagerande än flickan kan bero på att omgivningen är mer tillåtande till att pojken visar ett aggressivt beteende än vad den är till flickan.

Leken är en viktig del i barnets liv, där det får träna sig i att gå in i olika roller, bearbeta upplevelser, lära sig de sociala koderna samt att träna sig i att vara i olika relationer. Det utagerande barnet har svårt för att ingå i leken med kamrater, men det är en viktig del för att hantera det utagerande beteendet. Litteraturen lyfter fram vikten av att det utagerande barnet har en vuxen vid sin sida under lekens gång, som kan ingripa och hjälpa barnet när det inte klarar av situationen själva.

Positiv uppmuntran och bekräftelse är något som det utagerande barnet är i stort behov av, då det i regel bara får negativ uppmärksamhet av sin omgivning, både av kamrater och av pedagogen, detta för att öka barnets självkänsla som i regel är mycket svag av alla tillsägelser. Att anklaga barnet när det har gjort något icke önskvärt genom att fråga varför det gjort som det gjort är inget bra utgångsläge, då barnet ställer sig i försvarsställning, då de inte vet varför det gjort som det gjort. Vill pedagogen få ett samarbete med barnet kan frågor som Vad? Hur? Var? öppna upp möjligheterna till ett sådant samarbete efter till exempel en konflikt.

I arbetet kring det utagerande barnet är kontakten mellan förskolan/skolan och hemmet av betydelse för hur arbetet ska gå med barnet. Ett gott samarbete underlättar för barnet, då det känner att pedagogen och föräldrarna samarbetar och har samma regler, istället för att motarbetar varandra. Förskolan/skolan och föräldrarna kan ha mycket utbyte av varandra då förskolan/skolan står för de generella kunskaperna, medan föräldrarna står för de specifika kunskaperna om just sitt barn.

3. Empirisk del

I den empiriska delen tar vi upp vilken metod vi använt i undersökningen samt vilka överväganden och val som vi gjort. Vidare nämns hur vi genomförde undersökningen samt hur datan bearbetades. Den empiriska delen avslutar vi med reflektion över forskningens tillförlitlighet och vilka etiska övervägande som vi gjort.

3.1 Metod

Efter att vi läst in oss på gällande litteratur inom ämnet genomförde vi undersökningen i form utav intervjuer. Detta för att vi skulle kunna med skicklighet, och erfarenheterna från litteraturen, föra kvalificerade intervjuer med informanterna (Kvale 1997). För studien använde vi en kvalitativ undersökning i form utav personliga intervjuer med fem förskollärare, sex lärare i skolår F-3 samt med tre specialpedagoger som arbetar med de yngre barnen. En av specialpedagogerna valde dock att hoppa av intervjun, då ett missförstånd uppstått om vilka åldrar på barn studien handlade om.

Intervju valdes som metod för att få ett djup i undersökningen från kvalificerade informanter som arbetar med det utagerande barnet. Vidare ansåg vi att intervjumetod var ett säkert sätt att få direkt respons på. Vi ansåg även att kunskaper om det utagerande barnet ligger i informantens inre och väntar på att bli upptäckt och komma fram till uttryck med hjälp av våra frågor (Kvale 1997). Att personliga intervjuer valdes var dels för att det är lättare för oss att bara ha en informant att koncentrera oss på, både när det gäller att leda informanten genom intervjun samt att undersöka och utforska informantens svar. Det är även lättare för oss vid sammanställning av resultatet att veta var de olika synpunkterna och uppfattningarna kommer ifrån. En tredje fördel är att det är lättare att få till stånd ett möte då det bara ska tas hänsyn till två parter almanackor (Denscombe 2000).

Då ett par av informanterna valde att inte ställa upp på enskilda intervjuer, valde vi att intervju dem tillsammans. Denna parintervju var givande då informanterna bollade tankar och idéer mellan varandra. Informanterna kände sig även bekvämare i situationen, då de hade stöd av varandra och inte var ensamma med oss två forskare. Nackdelen var dock att vi inte kunde urskilja riktigt vem som sa vad när intervjun skrevs ut. Nackdelar med att göra intervjuer generellt är att det är tidskrävande både under tiden intervjuerna genomförs, men framförallt efteråt när intervjuerna ska skriva ut på papper. Då forskarna väljer att genomföra fler intervjuer än det finns tid för i undersökningens ramar, kan tidsbristen leda till försämrade

analyskvalitet. Med andra ord, en undersökning med färre informanter behöver inte betyda sämre vetenskaplig kvalitet (Kvale 1997).

Vi valde att göra semistrukturerade intervjuer, vilket innebär att vi hade färdigskrivna frågor som låg som utgångspunkt under intervjun. Dock var vi flexibla vad det gäller frågornas ordning under samtalen, och lät informanten utveckla sina idéer och tala utförligt med öppna svar om de ämnen som vi tog upp (Denscombe 2000). Genom intervjuer får vi grundligt granskade erfarenheter, om vi ställer omsorgsfullt utarbetade frågor samt är lyhörda under själva intervjun. Dock är det viktigt att tänka på som forskare att intervjun inte sker på ett jämställt sätt, då det är vi som forskare som bestämmer och presenterat ämne samt har kontrollen över hela intervjusituationen (Kvale 1997).

Vi valde teknik utifrån vad som passar för den kunskapen som vi vill få fram samt med utgångspunkt från den tilltänkta undersökningsgruppen. Olika tekniker har olika möjligheter och begränsningar (Patel & Davidsson 1994). Den teknik som valdes i denna undersökning var att bandera flertalet av intervjuerna med hjälp utav en videokamera, då det var svårt att få tag på en bandspelare. Med dessa videoupptagningar var syftet att fånga ljudet, och inte bilden, då många av informanterna känner obehag över att bli filmade. Några informanter kände även obehag av att bli bandade. Detta respekterades och videokameran användes inte, utan den ena av oss intervjuade informanten, medan den andra antecknade det som sades. Under alla intervjuer fördes stödanteckningar av den ene av oss, medan den andre höll i intervjun. Stödanteckningarna fördes i förebyggande syfte ifall det skulle hända något med den digitala tekniken, så att till exempel intervjun blev ohörbar. Vidare kunde den av oss som antecknade observera informantens kroppsspråk, då detta inte fångades av ljudupptagningen. Vi valde att bandera och anteckna intervjuerna beroende på att den mänskliga hjärnan inte har kapacitet att komma ihåg och återspegla hela intervjun exakt i efterhand (Denscombe 2000).

Då medvetenheten om att både intervjuret och anteckningarna kunde skilja beroende på vem som förde intervjuerna och vem som antecknade, gjordes ett medvetet val att samma person genomförde alla intervjuerna medan den andra skötte alla anteckningar, videokameran samt höll uppsikt över tiden så den inte överskreds.

3.2 Val av undersökningsgrupp

Vi valde att intervjua fem förskollärare, sex lärare i årskurs F-3 samt tre specialpedagoger från fyra olika rektorsområden, delat på två förskolor och fyra skolor, i en stad i nordvästra Skåne. Att intervjuerna genomfördes på fyra olika rektorsområden var för att få en bredare mångfald

på svaren. Urvalsgruppen har valts utifrån två urvalsmetoder, dels efter ett geografiskt tillfällighetsurval (Denscombe 2000), där de begränsade resurserna och tiden gjort att vi valde att genomföra undersökningen i en stad i nordvästra Skåne. Det andra urvalet gjordes då förskolorna och skolorna kontaktades. Detta urval skedde efter så kallad snöbollsmodellen, där vi kontaktade en person på förskolan/skolan, i många fall receptionisten, som sedan slussade oss vidare till lämpliga informanter (a.a.). Att valet av informanter gjordes i yrkesgrupperna förskollärare och lärare i skolans yngre år, beror på att uppsatsen riktar sig mot de yngre barnen. För att få en jämförelse mellan förskolan och skolans bemötande av utagerande barn valdes att intervjua både förskollärare från förskolan och lärare för de yngre åren i skolan. I studien valdes även att intervjua tre specialpedagoger för att få ytterligare djup i undersökningen, ett djup som troligen inte skulle ha uppnåtts med endast intervjuer med förskollärare och lärare.

I intervjuerna deltog endast kvinnliga informanter, då det kvinnliga könet var överrepresenterat på förskolorna och skolorna, och på en del förskolor och skolor fanns inga manliga förskollärare/lärare över huvudtaget. De kvinnor som intervjuats har varit i åldrarna 26-63 år, men tyngdpunkten har legat mellan 30-40 år. Informanterna delades sedan in i tre undergrupper, beroende på deras yrke, för att få en överskådlig blick över vilka erfarenheter och kunskaper de olika yrkesgrupperna hade (Bjurwill 2001).

3.3 Genomförande

Intervjuerna genomfördes på informantens arbetsplats efter avtalad tid. Tiden bokades vid ett tidigare tillfälle vid personligt möte, då vi presenterade oss och forskningsprojektet. Vid detta tillfälle delades även ett brev ut (Bilaga 1) som innehöll presentation av oss, forskningens syfte, intervjuens upplägg samt etiska övervägande. Att personliga möten valdes vid tidsbestämmande beror dels på att vi ville ge informanten ansikten och ansåg det trevligare med personlig kontakt än med telefonkontakt, dels för att själva få en uppfattning av informanten och dess arbetsplats.

Intervjun genomfördes på informantens arbetsplats i ett samtalsrum, eller i liknande rum där intervjun kunde genomföras ostört. I de flesta fall satt vi och informanten i en cirkel, där den ena av oss förde dialogen med informanten, medan den andre satt tyst och antecknade det som sades, samt skötte videoupptagningen, där syftet var att banda samtalet och inte att filma intervjusituationen. Under intervjun är det av vikt att vi som forskare bygger upp en atmosfär av trygghet, så att informanten känner sig trygg nog att tala fritt om de känslor och

upplevelser som hon har i det aktuella ämnet. Vi bygger då på ”en underförstådd kroppslig och emotionellt form av vetande som ger ett privilegierat tillträde till den intervjuades livsvärld” (Kvale 1997:118).

Att vi valde att delta båda två vid intervjutillfällena var för att den som förde intervjuerna skulle kunna ägna full uppmärksamhet åt informanten och inte behöva anteckna under tiden. Vidare är det lättare för oss vid sammanställning av intervjuerna om vi mött samma situationer, och därmed har samma utgångsläge vid diskussion. De nackdelar vi kan se med att vara två forskare under intervju med en informant är att informanten kan känna sig obekvämt över att vara ensam med två okända personer. Informanten kan bli stressad av att det finns två forskare under intervjun, vilket kan leda till att svaren blir korta och outvecklade, då informanten så snabbt som möjligt vill komma ifrån situationen och återgå till sitt arbete.

Vi bestämde oss för att inte dela ut frågorna i förväg då vi ville få reda på den spontana kunskapen som informanterna hade. Genom det brev (Bilaga 1) informanterna fått tidigare upplystes de om vilket övergripande ämne intervjun skulle handla om. Vi är väl medvetna om att hade vi gjort på ett annat sätt som att till exempel inte informera alls om vad intervjun skulle handla om eller tvärtom, gett alla intervjufrågor till informanten några dagar i förväg hade resultatet kunnat se annorlunda ut. Dock tror vi inte resultatet skulle skilja sig drastiskt från ett resultat där informanten fått frågorna i förväg, för det handlar om ett ämne som de flesta pedagoger har inblick i och någon form av erfarenhet av.

Intervjun inleddes med att vi berättade kort om undersökningens syfte, samt användningen av videokameran. Informanten fick även tillfälle att ställa eventuella frågor innan intervjun började (Kvale 1997). Frågorna (Bilaga 2 & 3) som inledde intervjun var av neutralt slag, då det handlade om bakgrundsinformation som kan vara av betydelse för resultat sammanställningen, såsom yrke, ålder och kön (Patel & Davidsson 1994). De första minuterna är avgörande för själva intervjun då båda parter, men framförallt informanten känner av vårt intresse som forskare samt vår pålitlighet innan hon vågar öppna sig och dela med sig av sina känslor och erfarenheter. Under själva intervjun lade vi hela vår uppmärksamhet och intresse på informanten, för att visa att det hon sa var av värde, och för att vi ville ha fram så mycket information som möjligt. Vidare var vi inte rädda för den tystnad som uppstod när informanten behövde tänka, utan lät det vara tyst en stund, så hon kunde tala med eftertanke, och känna att hennes svar var av värde för undersökningen (Kvale 1997).

Intervjun avslutades även med neutrala frågor, då informanten fick tillfälle att ställa frågor till oss, samt ta upp om hon kände att hon hade något mer att tillägga, som vi inte tagit upp,

men som informanten ansåg vara av vikt för undersökningens syfte. Informanten fick då även tillfälle att kommentera frågornas innehåll. Därefter tackade vi informanten för att hon hade tagit sig tid till att delta i undersökningen (Patel & Davidsson 1994).

3.4 Bearbetning

Efter intervjuerna genomförts valde vi att skriva ut alla intervjuer, både de som antecknats och de som bandats på papper, för att sedan få en överskådlig syn av datan inför sammanställningen av resultatet (Kvale 1997). Efter att vi skrivit ut intervjuerna gick vi igenom dem och analyserade dem med utgångspunkt i det som vi ansåg var relevant för studiens syfte. Intervjusvarens likheter och olikheter avläste vi och jämförelse gjordes mellan de olika informantgruppernas svar. Vi gjorde även jämförelser mellan informanternas svar inom de olika grupperna (Bjurwill 2001).

Trots att analysmetoden inte kunde fastställas innan intervjuerna genomförts, för det var intervjusvaren som bestämmer hur analysmetoden kom att se ut (a.a.), kunde vi urskilja ett mönster i intervjusvaren i ett tidigt stadium.

Då informanterna tänkte under tiden de svarade på intervjufrågorna, upprepade de sig ofta och använder sig av talspråk, därför har vi i korrigerat de citat som vi använt oss av i resultatet så de är språkligt korrekta.

3.5 Tillförlitlighet och kritiskt tänkande

Med utgångspunkt från Denscombes (2000) fråga om tillförlitligheten, där han ställer frågan om forskningsresultatet skulle stå sig om undersökningen upprepades utifrån metodbeskrivningen, anser vi oss medvetna om att studien gjorts i liten skala. Därför kommer resultatet att skilja sig om forskningen skulle upprepas på annan ort, eller i större global skala. Dock finner vi studien ändå trovärdig, för dess småskalighet, då informanterna givit snarlika svar, som till stor del stämmer överens med den litteratur som ingår i studien.

Vi är även medvetna om att de intervjuer som endast antecknades och inte bandades, inte är lika fullständiga som de bandade intervjuerna. Dock anser vi att det centrala och väsentliga i intervjuerna antecknats, och därför är även dessa intervjusvar av betydelse för resultatet.

3.6 Etiskt övervägande

Enligt Vetenskapsrådet (2002) finns det fyra etiska överväganden att göra vid samhällsvetenskaplig eller humanistisk forskning, som vi utgått ifrån. De fyra etiska övervägandena är indelade i fyra krav enligt Vetenskapsrådet. Kraven är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet*.

För att tänka på vikten av att informanterna eller de berörda individerna som kan komma som exempel under intervjuerna, inte ska ta skada av undersökningen, nämns inga personnamn eller förskolor/skolor, inte heller vilken ort eller kommun undersökningen genomfördes i (Patel & Davidsson 1994). Innan intervjun genomfördes blev informanterna upplysta om deras anonymitet i undersökningen av oss och att uppgifterna de lämnar vid intervjun inte kommer att användas i något annat syfte än för denna uppsats. Via muntlig information då besöket för tidsbokning skedde, och via det brev som informanterna fick ta del av (Bilaga 1). Även innan själva intervjun startade fick informanten ytterligare besked om hur vi skulle handskas med materialet för att upprätta anonymiteten. Vidare blev informanterna upplysta om den frivillighet som rådde i deltagandet av undersökningen (Patel & Davidsson 1994).

3.7 Problempreciseringar

Utifrån syftet anser vi att följande frågor är av betydelse för pedagogen i förskola och skola:

- Vilka skillnader och likheter finns i bemötande av det utagerande barnet i förskolan och skolan?
- På vilket sätt bemöter pedagogen i förskolan och skolan det utagerande barnet i sociala situationer?

4. Resultat

Nedan presenterar vi en gemensam sammanställning av det resultat som vi fått fram av undersökningen, som bestod av intervjuer med förskollärare, lärare och specialpedagoger. Informanterna har haft varierande erfarenheter av det utagerande barnet, där en del bara stött på ett fåtal utagerande barn genom yrkeskarriären medan en del av informanterna dagligen arbetar med detta barn och har gjort det under många år. Intervjuerna gav i de flesta fall mycket material att bearbeta, och därför har relevant material valts ut för arbetet. Informanterna var i de flesta fall eniga i sina svar och därför presenteras resultatet i löpande text. I de frågor som informanterna eller yrkesgrupperna haft olika synpunkter poängteras detta i texten.

4.1 Pedagogens definition på det utagerande barnet

Det finns olika grader av utagerande beteenden och barn som har ett utagerande beteende kan ha olika svårigheter. Då barnet inte kan rå för att det är utagerande och att det inte alla gånger har kontroll på vad kroppen gör, kan det bli farligt både för sig själv och för andra, anser informanterna.

Ett barn som tar plats, inte bara fysiskt utan det kan vara verbalt också. Att man kräver mycket uppmärksamhet av vuxna och kompisar... det kan vara de barnen som är fysiskt utagerande, att man knuffas mycket, kräver mycket fysisk uppmärksamhet, gör det genom att själv vara fysisk mot andra barn... Sen kan det vara en som pratar och hela tiden tar platsen på det viset. Bryr sig inte om de andra utan de vill hela tiden att man pratar med det barnet. Så det finns olika sorter.

(Förskollärare, 39 år)

Det utagerande barnet kräver även att bli sedd och hörd samt behöver hjälp och stöd när det gäller socialt samspel och relationer, menar informanterna. Vidare får det lätt utbrott, som det tar ut kroppsligt, och det har svårt att vara tyst när andra pratar. Barnets känslor bara flödar ut, och det har svårt för att kontrollera dem, vilket leder till att det slåss, knuffas, biter, tjoar, visslar, skriker samt använder sig av ett ovårdat verbalt språk. Detta barn har även svårt med tillsägelser.

Barn reagerar helt logiskt... Det finns inget medvetet sabotage utan de reagerar på en situation de har svårighet att hantera.

(Specialpedagog, 39 år)

Informanterna är eniga om att de mött betydligt fler pojkar än flickor som har ett utagerande beteende, och att det är pojkar som de tänker på i första hand när de hör ordet utagerande. En del av informanterna har inte mött någon utagerande flicka alls. Överlag tror

sig informanterna bemöta utagerande pojkar och flickor på en lika nivå, medan en del av informanterna anser att de är medvetna om att de inte gör det. För de traditionella mönstren av hur pojkar och flickor bemöts är så djupt rotade, trots att de arbetar med genustänkande. Det viktiga är dock att möta det utagerande barnet individanpassat, efter behov och inte efter kön. Men många gånger är det så att pojkar bemöts mer handfast, medan flickor bemöts mer verbalt och med kramar. Något som pedagogen bör tänka på är att en flicka som är utagerande mår i regel sämre än vad en utagerande pojke gör, då det ställs högre krav på flickan än vad det gör på pojken från omgivningen, anser en del av informanterna.

En tjej blir nog mer dömd, man har en lägre toleransnivå för vad en tjej gör... därför ser förväntningarna på en tjej annorlunda ut än på en kille.

(Specialpedagog, 39 år)

Det är olika från barn till barn, vad det utagerande barnet har svårt med, är informanterna eniga om. Många utagerande barn har svårt med de vardagliga rutinerna och att följa regler och instruktioner, samt med relationer. Det kan även ha svårt för att koncentrera sig och springer mest runt och förstör för de andra barnen.

Det utagerande barnet har svårt för när regler ändras från gång till gång, eller under lekens gång.

(Lärare, 26 år & Lärare, 60 år)

En del av informanterna upplever det som att det utagerande barnet har svårt att släppa fram andra barn och vänta på sin tur, då det inte är så tålmodigt och fortfarande befinner sig i ett jag-centrerat utvecklingsstadium. Empati är även något detta barn har svårt med, vilket blir särskilt tydligt vid konflikter, där det har svårt att sätta sig in i det andra barnets situation, framhäver några av informanterna. Dock är det av vikt att poängtera, att det barn som har ett utagerande beteende i regel inte har svårt för den kunskapsmässiga delen i förskolan och skolan, det är bara det att barnet har en inre oro.

Några av informanterna tar upp att det utagerande barnet kan uppleva pedagogen på olika sätt beroende på hur pedagogen bemöter barnet. Barnet kan känna stöd från pedagogen om den står på barnets sida och hjälper det i de svåra situationerna och då kan barnet känna att pedagogen inte överger det. Barnet kan känna sig orättvist behandlat av pedagogen om hon fördömer det. Många av informanterna anser att barnet även kan uppleva dem som jobbiga och tjatiga, då de hela tiden ställer krav på barnet och ger det tillsägelser, samt att de är stränga när de ger barnet ramar. Samtidigt ger många av informanterna uttryck för att de hoppas att barnet upplever dem som lugna och sansade, samt att de är uthålliga och alltid finns där för barnet.

Man måste bemöta dessa barn på ett bra sätt så att de känner att man inte är fördömande... för oftast de här barnen vet med sig att de kanske inte är som alla andra. Och då hoppas man att barnen ser en som inte dömer utan att man finns där för dem istället.

(Förskollärare, 34 år)

Informanterna anser att det är en utmaning att hitta och plocka fram de positiva sidorna hos det utagerande barnet och göra dem synliga både för barnet och för dess omgivning. Ser pedagogen inte det positiva hos barnet blir det en ond cirkel för det, då barnet ofta känner skuld, och i regel vet med sig att det gjort fel. Får barnet bara negativ uppmärksamhet av pedagogen minskar även barnets status i gruppen, då de andra barnen tar efter pedagogens negativa bemötande av det utagerande barnet.

Att få alla att känna tillhörighet i klassen... Att skapa öppenheten att förstå att det finns lika många jag som det finns individer i klassen. Att vi alla har olika förutsättningar som vi bär med oss... Att alla kan samagera, man behöver inte älska alla, men man ska respektera varandra.

(Lärare, 34 år)

Enligt informanterna är den största utmaningen med arbetet med det utagerande barnet är att få det på rätt spår och att få det att fungera socialt med andra människor. När det väl fungerar socialt med andra människor är barnet mottagligt för annat. En annan utmaning med arbetet med det utagerande barnet är att handskas med de konflikter barnet ständigt hamnar i.

4.2 Socialt samspel

Det utagerande barnet kan vara svårt att urskilja i gruppen när allt flyter på och är lugnt, menar de flesta av informanterna. Det är först när det händer något som andra människor märker att detta barn inte är som de andra barnen. Då kan det ha svårt med kompisrelationer och att fungera i grupp. När det utagerande barnet inte alltid kan kontrollera sitt handlande och blir våldsamt drar de andra barnen sig undan av rädsla för det utagerande barnet, vilket leder till att detta barn bli ensamt. Detta i sin tur leder till att det utagerade barnet mår dåligt då det inte känner tillhörighet med de andra barnen. Därför blir det extra viktigt för pedagogen att skapa gemenskap i gruppen, så inget barn mår dåligt av utanförskap, enligt informanterna.

Svårt med kamrater, de blir för häftiga. Kan skilja sig från gruppen ibland, kan bli våldsamma.

(Förskollärare, 63 år)

I regel börjar barnet på förskolan vid ett års ålder, och då är inte dess svårigheter synliga. Svårigheterna växer fram med stigande ålder. När det sedan går över till skolan, är det i regel

tillsammans med den grupp barn som barnet gått tillsammans med redan i förskolan. Därför behövs ingen introduktion, utan barnet bara flyter med, poängterar många av informanterna som arbetar i skolan. Om ett nytt barn med ett utagerande beteende skulle börja förskolan eller skolan introduceras det inte på något speciellt sätt i barngruppen, då detta kan leda till att barnet blir en hackkyckling eller syndabock, är informanterna eniga om. Ett utagerande barn kan också ändra sitt beteende till en viss del, då det börjar i en ny grupp och kanske blir bemöt på ett annat sätt.

Det kan vara så, att kommer ett nytt barn till gruppen kan det barnet ändrar sig själv till viss del, och det blir kanske en annan rutin och hela skolgången kan bli på ett annat sätt och det kan kanske fungera bättre. Det är inte säkert att ett barn som möts på ett sätt i en grupp är likadant i någon annan grupp.

(Lärare, 31 år)

Däremot får pedagogen ta upp till diskussion i gruppen när det hänt något, som till exempel vid konflikter. Vid sådana diskussioner får pedagogen förklara för de andra barnen att alla barn är olika och har olika behov, vilket även informanterna arbetar kontinuerligt med i gruppen.

Han får inte heller göra så, men nu är det så att Kalle inte har lärt sig detta ännu, utan vi måste lära honom vilket som är rätt sätt, och för en del är det svårt att prata och hitta rätt bokstäver... men det hjälper vi till med, och han gör så nu, men det måste vi också lära honom att så gör vi inte, det är liksom ett förhållningssätt... man måste kunna få vara på olika sätt, och ge barnen bra förklaringar till det.

(Förskollärare, 49 år)

Det är viktigt att pedagogen inte förnekar eller döljer sanningen om det utagerande barnets svårigheter för de andra barnen i gruppen, då dessa barn ser till största del vilka svårigheter det utagerande barnet har. Dock behöver pedagogen inte berätta hela sanningen för de andra barnen, utan bara ge den informationen som ger de andra barnen ökad förståelse menar några av informanterna.

För att barnet, som har svårt med samspel, ska kunna samspela och leka med andra barn, menar många av informanterna att det är viktigt att pedagogen är med barnet och hjälper till att slussa in det i samspelet med de andra barnen. Detta genom att pedagogen sitter med barnet och frågar de andra barnen om de vill vara med. Det är viktigt att pedagogen gör dessa stunder till positiva stunder för både det utagerande barnet och de andra barnen, så de andra barnen vill leka med det utagerande barnet fler gånger. Därför ska pedagogen utgå från vad det utagerande barnet är intresserad av och bra på, anser informanterna.

Hitta vad dom barnen är speciellt intresserade av eller bra på... man måste hitta där man känner att det fungerar, och i vilka sammanhang och vad dom är intresserade av först och främst.

(Förskollärare, 49 år)

Om det är någon lek det utagerande barnet inte klarar av att hantera, går det bra att det inte får vara med i den leken under en period. Däremot är det viktigt att barnet inte blir avstängt på livstid, utan får pröva att vara med, med jämna mellanrum, poängterar en av informanterna.

Det kan hända att ett utagerande barn inte får lov att delta i en viss lek under en period, för det blir totalt fel. Men man måste få lov att få försöka komma in på arenan igen, man är inte avstängd för livstid... man måste få komma tillbaka och pröva igen.

(Lärare, 34 år)

Något som de flesta av informanterna påpekar är att både det utagerande barnet och dess kamrater känner sig tryggare om det finns en vuxen i närheten och stöttar det utagerande barnet, men som även kan ingripa om det skulle hända något, och förklara lekens och samspelets koder för detta barn. Det är även av betydelse att hjälpa det utagerande barnet att lära sig att gå ifrån en ohanterbar situation i tid och hämta någon vuxen, innan det tappar kontrollen.

En krävande del i arbetet med det utagerande barnet, anser informanterna kan vara föräldrakontakten. En del föräldrar kan ha svårt att ta att deras barn är annorlunda, och kan då skjuta det ifrån sig. Då är de heller inte så samarbetsvilliga, och vill inte att de andra föräldrarna och barnen ska få veta att deras barn är annorlunda. En del föräldrar kan få kraft till att hjälpa sitt barn när de fått besked om att barnet är annorlunda. Då berättar de till exempel för de andra föräldrarna och barnen, för att få ökad förståelse för sitt eget barn.

Om det är ett handikapp har föräldrarna oftast lite lättare för att kanske berätta på ett föräldramöte, ta hjälp av skolpsykolog som kommer och berättar om handikappet. Men är det ingen diagnos, och man precis har kommit till det själv som förälder att man vill ha hjälp, för det kan ta väldigt lång tid innan föräldrarna vill söka hjälp. Vi försöker alltid att föräldrarna ska berätta, för det öppnar upp fler vägar och förståelse för varför ett barn gör så eller så.

(Lärare, 33 år)

4.2.1 Leken, ett redskap i socialt samspel

Förskollärarna, som deltog i undersökningen, anser att leken är oerhört viktig för alla barn, men särskilt viktig för det utagerande barnet. Leken är alla barns vardag samt förskolans och förskoleklassens viktigaste redskap. Barn leker in kunskap, för genom att leka in kunskap fastnar det i barnets minne, menar de informanter som arbetar i förskolan. I leken kan barnet

också få utlopp för sina känslor, och gå in i rollen som någon annan. Under leken får det även möjlighet till att bearbeta sina känslor och upplevelser. En del barn behöver hjälp med detta av en vuxen. Det utagerande barnet är i särskilt behov av vuxet stöd och hjälp under leken. Barnet behöver många gånger att den vuxne visar vägen och hjälper det med lekens koder och olika regler. Pedagogens uppgift blir då att vara med, med både ögon och öron samt att stimulera barnet till lek och upptäckande, anser informanterna.

Det är viktigt, för i leken bearbetar barn, men det behöver vuxenstöd. Leken är jätteviktig, det är deras vardag. Behöver vuxenstöd, vuxna som är i närheten och för det på rätt väg.

(Förskollärare, 43 år)

Under den planerade leken anser en del av informanterna att man inte ska tvinga det barn som inte vill vara med, att vara med. Dock ska pedagogen låta barnet sitta med i rummet och observera vad kompisarna gör. Detta leder i regel till att barnet efter hand vill vara delaktig i leken.

Du behöver inte vara med, men du får inte gå här ifrån, utan du måste sitta här inne hos oss... Och många gånger, har vi nyfikenheten i oss, kanske inte första gången det var kul, kanske inte andre gången heller, kanske inte tredje gången, men kanske sen, om jag ändå ska vara med här så är det roligare att göra någonting än att bara tjura.

(Förskollärare, 49 år)

Lärarna, som deltagit i undersökningen, anser också leken är viktig, då de menar att barnet tränar mycket i leken. Vidare ser pedagogen hur barnet beter sig mot kamraterna under leken, och kan hjälpa barnet utifrån där det är i sin beteendeutveckling. Trots det förekommer det inte så mycket lek på lektionstid, och lektiden minskar ju äldre barnet blir. I skolan förekommer leken mest på rasten i form av fri lek, samt under utedagar, då leken är styrd av pedagogen. Lärarna anser precis som förskollärarna att det utagerande barnet behöver någon vuxen vid sin sida under leken. Lärarna menar att pedagogens roll är att se när barnet börjar tappa kontrollen, och då kan hjälpa barnet tillbaka genom att förklara hur lekens regler fungerar. Specialpedagogerna, som deltagit i undersökningen, anser att leken kan vara väldigt svår för det utagerande barnet, då det finns många oskrivna regler i leken. Samtidigt kan detta barn ha svårt för att gå ur den rollen det har gått in i under den fria leken, påpekar en av specialpedagogerna.

4.2.2 Konflikter och Seriesamtal

När en konflikt har uppstått är informanterna överens om att de ska prata med de inblandade barnen. En del av informanterna låter barnen direkt, en och en få berätta sin

version av det inträffade medan det andra barnet lyssnar. De flesta av informanterna pratar med de inblandade barnen enskilt innan barnen får berätta för varandra hur de upplevde situationen.

Jag försöker göra samtalen så positiva som möjligt hela tiden... vad var det som händer, varför hände detta, men framför allt att de får reflektera över hur det kunnat göra det bättre, för de är ju medvetna... har man slagits med någon så vet de om att de gjort fel... och då kan man ofta fråga hur kunde ni ha gjort det bättre. Skulle man kunnat prata om det eller gjort något annat istället för att slagits?

(Lärare, 31 år)

Under dessa samtal, menar några av informanterna att pedagogen inte ska ställa ledande frågor eller varför – frågor som till exempel, varför gjorde du så, då barnet i regel inte vet varför det gjort som det har gjort, utan går då i försvarsställning och känner sig anklagad av pedagogen, om det blir tvungen att förklara varför. Pedagogen ska vidare ta tag i konflikten medan den är i färskt minne. Väntar pedagogen för länge innan den tar tag i konflikten, kan barnen ha glömt det inträffade eller trappas konflikten upp och i värsta fall växer en mobbningsituation fram. När barnet är argt går det i regel inte att prata med det, utan en del barn behöver en vuxen som håller om dem för att de ska lugna ner sig, medan andra barn inte tål kroppskontakt när de är arga, påpekar en del av informanterna.

Man kan ju försöka prata med dem medan de slåss, men de hör inte det. Men att bara sätta sig att hålla om, de hjälper inte heller, utan man försöker ju lugna, men det går inte in, det man säger, från de har lugnat sig. Sen kan man börja prata om agerandet.

(Förskollärare, 39 år)

Det finns någon metod som heter Holding, som innebär att man kramar, håller och ger stöd åt personen som är arg och aggressiv, och det ska inte vara våldsamt, det ska vara ett stöd... då håller man tills man är argt färdig... Det finns också barn som totalt protesterar mot kroppskontakt i de lägen, och då får man inte lov, absolut inte. Utan det gäller att vara väldigt lyhörd.

(Specialpedagog, 36 år)

Något som många informanter tagit fasta på är seriesamtal, som förstärker det verbala språket, genom att pedagogen ritar streckgubbar samtidigt som den tillsammans med barnet försöker kartlägga vad som inträffat, och hur barnet hade kunnat göra för att få ett annat resultat i konflikten.

Att använda bilder är oftast väldigt effektivt, att man kan rita en sekvens till exempel här är Kalle, Kalle skriker, Kalle slåss, en pil, då blir det att jag får sitta där ute och jobba... hypotetiskt tänkt, man ritar bilder på hur det kan vara istället. Kalle sitter på sin plats, Kalle räcker upp handen, Kalle är tyst, Kalle sitter kvar i klassrummet... att man visar på konsekvenserna, att man inte bara tjarar utan man ger redskap till, gör du såhär och såhär händer detta, gör du detta och detta så händer det. Att man är tydlig... olika konsekvenser av olika handlanden.

(Specialpedagog, 36 år)

Seriesamtal är något som ska göras så snart barnet lugnat ner sig efter händelsen. I dessa samtal blir barnets agerande mer synligt för det, då barnet i regel inte kommer ihåg hur det agerat, anser de flesta av informanterna. Andra alternativ till seriesamtal är dockteater eller forumspel, då barnet får se konflikten utifrån ett annat perspektiv, där det inte är barnet som är aktören.

4.3 Underlättande miljöer för det utagerande barnet

Som pedagog ska man hjälpa barnet med att lösa svårigheterna tillsammans med barnet, påstår några av informanterna. För att barnet ska kunna känna sig nöjd, måste det själv komma fram till en lösning, tillsammans med den vuxne, som det tycker är bra. När barnet lyckats med något, är det viktigt att pedagogen arbetar för att barnet ska behålla denna lyckokänsla, då det inte har råd med något misslyckande. Ett misslyckande tar hårt på barnets självkänsla, då de steg som barnet tar framåt vid ett lyckande är betydligt mindre än de steg barnet tar bakåt vid ett misslyckande.

En av informanterna som arbetade på förskolan anser att det hade skapat gynnsammare förutsättningar för det utagerande barnet om gruppstorlekarna hade minskat i antal barn, och på förskolan även i antal vuxna. För det här barnet behöver ha en lugn miljö omkring sig med inte så många intryck, vilket det blir i mindre grupper. Ju större barngrupper och fler vuxna det finns i gruppen, desto fler intryck och relationer blir det för barnet. Dessa intryck gör att det blir hetsigt och stressigt för det utagerande barnet.

Barn skulle behöva vara i en mindre barngrupper, där det kanske inte är så många intryck, för jag tror att det är intrycken som gör att de ibland blir så hetsiga och utagerande, så kanske en mindre stillsammare barngrupp, där de mer får lugn och ro.
(Förskollärare, 34 år)

Att ha sin bestämda plats och dagliga planering, som följer samma mönster, underlättar för det utagerande barnet. Barnet kan behöva hjälp av pedagogen i valsituationer. Då barnet kan bli uppstressat av att behöva välja, menar informanterna att pedagogen kan minska stressen för det utagerande barnet genom att välja till exempel vad det ska börja arbeta med. Särskilt schema för varje dag underlättar också för barnet, där det tydliggörs vad det ska göra, i vilken ordning samt vilken pedagog som har ansvaret. Detta schema behöver ibland förtydligas med hjälp av bilder och symboler. Men för alla barn underlättar inte bilder, påpekar några av informanterna. Då får pedagogen försöka med andra hjälpmedel som tecken eller att konkret visa vad som kommer att hända, om barnet inte klarar av verken verbala instruktioner eller

bilder. Detta schema kan vara uppsatt på väggen, tavlan, eller vid barnets plats, beroende på vad som fungerar bäst för det enskilda barnet.

Jag vet att vi har jobbat med bilder, att man haft sitt schema, just kanske om vad som händer under dagen, så att de ser det och de vet vad som händer, och man plockar bort bilderna efter hand...

(Förskollärare, 34 år)

För det utagerande barnet kan det hjälpa om pedagogen i förväg berättar vad som kommer att hända, så det hinner förbereda sig på det, samt att det inte kommer för snabbt. Vid plötsliga händelser reagerar barnet ibland på ett negativt sätt. När barnet får tillräckligt med struktur i livet får det inte samma behov av att synas och ta plats, utan kan mer koncentrera sig i förskolan eller skolan, har en del av informanterna upplevt.

Några av informanterna i skolan gav uttryck för att det utagerande barnet fick större revir i klassrummet, runt sin plats för att undvika konfrontationer med de andra barnen vid trånga utrymmen, vilket underlättade för det utagerande barnet och minskade konflikterna. Några andra informanter tog upp att det var olika från barn till barn var det utagerade barnet fungerade bäst i klassrummet. Det barnet som hade ett stort kontrollbehov fick i regel bäst ro längst bak i klassrummet i ena hörnet. Det barnet som behövde tystnad, lugn och ro fungerade i regel bäst längst fram i ena hörnet.

En annan viktig sak att tänka på för pedagogen är att inte låta det utagerande barnet sitta still för länge för då blir det trött, utan göra små naturliga avbrott där barnet kan få utlopp för sitt rörelsebehov påpekar en av informanterna.

Det kan ju vara att de spelar pajas och vill upp och hoppa och dansa på golvet och då kan man ju säga inte nu, du kan göra det sen, som ett avbrott om en liten stund, eller gå ut och lek någonting, ta med dig lite grejer och gå ut sätt dig på golvet och gör något annat en stund... Och då brukar de efter ett tag känna, att jag nog ändå vill vara med er där inne i alla fall.

(Lärare, 58 år)

För en del barn kan det räcka med mentala avbrott, där de sitter kvar på sin plats och försvinner bort i tankarna. Vid dessa avbrott kan pedagogen behöva hjälpa dem att komma tillbaka, och återuppta skolarbetet.

4.3.1 Samarbetet mellan pedagogen och det utagerande barnet

Informanterna var överens om att i arbetet med det utagerande barnet är det viktigt att tänka på att ha tydliga regler, gränser och hålla det som sagts. Rutiner och struktur är andra viktiga komponenter i det utagerade barnets liv, men det är också av vikt att barnet får ta utlovade konsekvenser av sitt handlande. För att få barnet till samspel med pedagogen kan tysta regler

fungera som metod, menar några av informanterna, vilket innebär att pedagogen och barnet har överenskommelser som inte de andra barnen känner till.

Jag och ett utagerande barn kan ofta ha speciella saker som de andra barnen inte vet om, vi försöker hålla vissa saker hemligt, för att uppnå små mål i taget... Har det hänt något efter rasten till exempel och det är ett barn som jag vet om skulle kunna blir väldigt argt så har jag sagt, stanna kvar där ute, jag märker att om du är kvar där ute så kommer jag ut om några minuter, så fort jag satt igång de andra att arbeta. Det löser väldigt, väldigt mycket. Det här barnet lugnar ner sig själv. Behöver inte komma in i klassrummet och utsättas för de andras ord och tankar. Den kan stanna kvar där ute och de andra eleverna vet inte ens varför det är kvar där ute. Sådana små, små saker som kan hjälpa de här barnen väldigt långt. Istället för att komma in i klassrummet och kanske bli ännu mera osams med någon och ännu argare, och kanske göra något dumt.

(Lärare, 31 år)

Pedagogens förhållningssätt är av betydelse för det utagerande barnet. Pedagogerna bör förklara för barnet varför hon handlar på ett visst sätt, när barnet agerat på ett icke önskvärt sätt. Barnet måste här också få möjlighet att tänka efter och försöka berätta sin version av det inträffade anser informanterna. Vidare menar en del av informanterna att pedagogen bör lägga fokus på lösningar istället för på problem i arbetet med barnet, för att stärka barnets självkänsla. För att kunna arbeta med barnet och bemöta det på bästa sätt är det en fördel om pedagogen känner barnet. Det är även av vikt att pedagogen och specialpedagogen tar sig tid och upprättar ett samarbete om barnet, där de använder gemensamma linjer för att se till det enskilda barnets bästa. För att få optimalt samarbete anser de informanter som arbetar som specialpedagoger att de och pedagogen bör träffas dagligen och ha en del planering tillsammans, men även gå igenom det utagerade barnets dag och lyfta fram de positiva situationerna. Specialpedagogerna menar att de oftast ser fler positiva sidor hos det utagerande barnet än vad pedagogen gör. Tid och vuxna människor är oftast det som hjälper detta barn bäst, alltså att det finns en vuxen som har tid att finnas för det utagerande barnet hela tiden.

Tid och vuxna människor är det som oftast hjälper, men som är svårt att få till.

(Specialpedagog, 36 år)

Specialpedagogens uppgift gentemot pedagogen är även att ge den verktyg i arbetet med det utagerande barnet. Specialpedagogen ska också fungera som en diskussionspartner till pedagogen, där den kan ventilera sina tankar och idéer samt tömma ut sina känslor över barnet, påpekar de informanter som arbetar som specialpedagog.

Ibland får pedagogen förmedla kunskap till det utagerade barnet på ett enklare sätt, än till andra barn, eller i mindre steg. Då är det av vikt att pedagogen hela tiden kontrollerar om barnet tagit till sig kunskaperna, menar informanterna. Det utagerande barnet har även lättare

för att ta till sig kunskaper i den lilla gruppen. Detta barn kan ha svårt för att sitta still vid till exempel genomgångar, och då får pedagogen förmedla den kunskapen till barnet senare. Det underlättar även för det utagerande barnet om någon vuxen kan sitta hos det under lektionstid och hjälpa det. I förskolan kan barnets svårigheter med att sitta still visa sig genom att det far runt som en virvelvind i gruppen ibland. Då kan pedagogen behöva ta tag i barnet och sätta sig ner en stund med det och till exempel lägga ett pussel, menar informanterna som arbetar i förskolan.

Att använda sig av någon form av utvärderingssystem i skolan kan vara till hjälp för det utagerande barnet, anser en del av informanterna. Detta utvärderingssystem kan se ut på olika sätt, men pedagogen kan till exempel dela ut stjärnor efter varje arbetspass, där barnet får en stjärna om den gjort något bra. De arbetspass där det inte fungerat uteblir stjärnorna. Olika former av bonussystem är i regel kopplad till utvärderingssystemet, för det ska löna sig för barnet att vara duktig.

På något vis är det viktigt att få en feedback på hur någonting gick, för en dag är en evighet... det man har gjort och avslutat, det är viktigt att man sätter streck på saker och ting... det är något slags utvärderingssystem, det har vi nästan för alla de här barnen... att på något sätt göra tydligt det som är bra.

(Specialpedagog, 39 år)

4.4 Orsak till ett utagerande beteende

Det finns många olika orsaker till varför ett barn utvecklar ett utagerande beteende, och orsaken är väldigt individuell från barn till barn, påpekar informanterna. En av orsakerna till ett utagerande beteende är den medicinska aspekten, där en medfödd skada eller förlossningsskada på till exempel hjärnan kan orsaka ett utagerande beteende och ett handikapp. Exempel på diagnoser ett utagerande barn kan ha är ADHD, Asbergers syndrom, DAMP och Epilepsi.

Den andra orsaken är sociala svårigheter som är ett område med stor variation för en stor del av de barn som har ett utagerande beteende, är informanterna överens om. Barn vars utagerande beteende orsakas av barnets sociala omgivning kan sakna bekräftelse, rutiner, regler och gränser hemifrån. Det kan även vara händelser barnet varit med om som det inte riktigt kan analysera, som till exempel missbruk, misshandel, föräldrarnas skilsmässa, ett nytt syskon i familjen eller saknaden av syskon, och därmed också saknaden av den omtalade syskonskolan. En del av informanterna upplever att det utagerande barnet är intelligentare än sina kamrater, och upplevs som utagerande just för att de inte får tillräcklig stimulans. Det kan även bero på samhällets förändring som en av de äldre informanterna upplever ge upphov till ökat antal barn med ett utagerande beteende.

Jag har haft utagerande barn under alla år i skolan... det är inget nytt, men det har blivit fler som är utagerande och oroliga. Samhället ser annorlunda ut idag. Förr gick inte barnen i förskola, de hade inga aktiviteter på kvällar och helger, oftast var mamma hemma och föräldrarna levde tillsammans, de hade ingen tillgång till massmedia, som de har i dag med datorer och dataspel. Förr var barnen hemma och lekte istället.

(Lärare, 60 år)

Det sämsta utgångsläget har det barn som har det utagerande beteendet från både medicinskt och socialt håll, menar informanterna. Det utagerande barnets beteende varierar från dag till dag, då vissa dagar är bättre dagar, medan andra kan vara sämre dagar. Många gånger finns det en orsak bakom varför vissa dagar är sämre dagar, som till exempel om det varit bråk hemma kvällen innan eller på morgonen, om barnet sovit dåligt på natten eller om det håller på att bli sjuk. Barnet är även bra på att avläsa hur den vuxne mår, påpekar några av informanterna och de dagar den vuxne mår dåligt eller är trött, kan påverka det utagerande barnet negativt.

4.5 Utformande av åtgärdsprogram

Åtgärdsprogram utformas lite olika från förskolan till skolan, framkom det i undersökningen. Så fort pedagogen i skolan vill ge det enskilda barnet någon extra hjälp av till exempel specialpedagog skrivs ett åtgärdsprogram på en elevvårdskonferens, förklarar en del av informanterna. Detta för att ha åtgärderna dokumenterade och för att ha ett dokument att falla tillbaka på om några frågetecken skulle uppstå. På elevvårdskonferensen kan föräldrar, psykolog, specialpedagog, rektor, skolsköterska samt läraren delta beroende på barnets svårigheter. Åtgärdsprogrammet utformas olika beroende på barnets speciella svårigheter, om det handlar om motorisk träning eller läs och skrivsvårigheter etcetera.

Man måste helt enkelt lista ett nuläge, vad är det som fungerar bra, vad är det som fungerar mindre bra, vad sätter vi för mål, kortsiktigt och långsiktigt. Så gör vi ett åtgärdsprogram, vem står för vad, vad gör föräldrarna, vad ska eleven själv stå för, vad ska vi speciallärare stå för... och så vidare. Man utgår från ett nuläge, redovisar det som är det viktigaste att få och fungera, och så strukturerar man upp vad som ska hända, vem ska göra vad, när och när ska de utvärderas. Så det följer en mall... vi lägger oftast ett åtgärdsprogram för nästan en termin.

(Specialpedagog, 39 år)

I alla åtgärdsprogram ska det finnas med både långsiktiga och kortsiktiga mål för barnets utveckling, är informanterna överens om. Det är av vikt att de kortsiktiga målen är små och realistiska. De åtgärder som skrivs ner utgår från hur barnet har det idag, och utvärderas senare efter en bestämd tid.

I förskolan ser det lite olika ut hur man utformar ett åtgärdsprogram. På en del förskolor tar pedagogen hjälp av specialpedagog i utformandet av ett åtgärdsprogram om det är allvarliga svårigheter. Specialpedagogen tar i sin tur kontakt med barnets föräldrar. Medan på andra förskolor tar pedagogen först kontakt med föräldrarna, och upprättar ett samarbete mellan förskolan och hemmet, så att pedagogen och föräldrar bemöter barnet utifrån ett gemensamt synsätt, för att hjälpa barnet på allra bästa sätt.

4.6 Resultatsammanställning

Vi har intervjuat fem förskollärare, sex lärare samt två specialpedagoger. Alla informanter har varit kvinnor i åldrarna 26-63 år, med tyngdpunkt på 30-40 år. Informanterna har haft varierande erfarenheter av det utagerande barnet, allt från att någon bara stött på något enstaka barn, till dem som dagligen arbetar med detta barn. Dock har alla informanter störst erfarenheter av den utagerande pojken, då de är betydligt vanligare än den utagerande flickan. Undersökningen har varit intressant, då informanterna delat med sig av alla sina erfarenheter och kunskaper, dock har informanterna till största del varit eniga i hur de arbetar med det utagerande barnet.

Det utagerande barnet kan ha olika grad av svårigheter med sitt beteende. De svårigheter det utagerande barnet kan ha är att det har svårt med socialt samspel, samt att det har ett stort behov av att bli sedd och hörd, vilket det uttrycker genom att påkalla uppmärksamheten genom verbala och fysiska utbrott. Detta leder till att pedagogens stora utmaning i arbetet med detta barn är att få det att fungera socialt i samspel med andra. Utmaningen för pedagogen är även att hitta barnets positiva sidor, lyfta fram dem i gruppen samt bygga arbetet på det som fungerar bra samt barnets intresse.

Något som skiljt informanterna som arbetar i förskolan respektive skolan åt är deras syn på leken. Båda yrkeskategorierna tycker leken är jätteviktig för barnet särskilt för dess sociala utveckling men även för kunskapsutvecklingen. Dock används leken i betydligt större utsträckning i förskolan, än vad den gör i skolan. Leken fungerar som ett redskap genom hela dagen på förskolan, medan informanterna i skolan inte prioriterar detta redskap, även om de tycker det är viktigt.

Då det utagerande barnet har svårt för socialt samspel är det viktigt att pedagogen är med barnet och stöttar det i samspelet med kamraterna, menar informanterna. Det utagerande barnet kan behöva någon vuxen som hjälper det att förklara samspelets och lekens koder, samt ingriper om barnet skulle tappa kontrollen. De andra barnen känner sig också tryggare

då pedagogen är närvarande, och låter då det utagerande barnet vara med i leken. Då ingen vuxen är närvarande hamnar det utagerande barnet ofta i konflikter med sina kamrater.

I arbetet med det utagerande barnet är det viktigt som pedagog att ha tydliga och klara gränser och regler samt att ha en tydlig struktur, var informanterna överens om, för att underlätta för barnet som får det svårare i en ostrukturerad miljö utan gränser och regler. Det utagerande barnet har svårt för att hantera plötsliga händelser, och behöver därför veta vad som kommer att hända i god tid före det sker. Detta barn har dock oftast inte svårt för den kunskapsmässiga biten.

5. Diskussion

Vårt syfte var att göra en jämförelse mellan hur pedagogen bemöter det utagerande barnet i förskolan och skolan. Samt hur den sociala situationen ser ut inom dessa båda verksamheter och hur pedagogen stöttar barnet i svåra situationer som till exempel vid konflikter. Utifrån syftet formulerade vi några frågeställningar som har följt oss genom hela arbetet, och som vi nu ska knyta samman.

Många av informanterna ansåg att ett barn med ett utagerande beteende inte kunde rå för sitt beteende, vilket även Höstad (2001) är inne på, när han menar att barnet sällan handlar på ett negativt sätt på grund av ondo, utan barnet gör det av oförmåga. Wiking (1991) menar att ett utagerande barn har ett avvikande beteende, som visar sig genom att det uttrycker sig genom våldsamma handlingar, istället för genom konversation. Något som även informanterna poängterade, då de anser att detta barn hade svårt att kontrollera sina känslor, vilket ledde till det utagerande barnet slåss, knuffas, biter med mera. Det utagerande barnets bristande empatiförmåga var en annan sak som informanterna poängterade. Kinge (2000) menar att pedagogen ökar barnets empatiförmåga successivt genom att bemöta det empatiskt.

Många av informanterna tror att det utagerande barnet ofta upplever dem som tjatiga, vilket Kadesjö (2001) menar kan vara stressande för barnet, och därmed får motsatt effekt till vad den vuxne egentligen vill. Till exempel kan ett barn som får ständiga tillsägelser av pedagogen om att lugna ner sig, bli stressat av tillsägelseerna och få ännu svårare att lugna ner sig. Vi anser att som pedagog bör man tänka till en extra gång innan man ger tillsägelsen, är det nödvändigt att säga till denna gången, eller kan man göra på något annat sätt.

Litteraturen och informanterna är rörande överens om att pojkar är överrepresenterade bland utagerande barn, vilket både Eresund (2002) och Maccoby och Jacklin (i Andershed & Andershed 2005) tar upp. Vi ställer oss frågan varför det är så, vad det är som gör att inte flickor är utagerande i lika stor utsträckning som pojkar. Informanterna anser att det ställs högre krav på flickor därför tillåts de inte vara utagerande i lika stor utsträckning som pojkar. Enligt Andersson (i Horneij 1997) gör de högre kraven som ställs på flickor att de istället stänger sina problem inom sig, i motsats till pojkarna som gör sina problem synliga för omgivningen.

Informanterna tar upp vikten av att plocka fram det positiva hos det utagerade barnet, då de anser att barnets status sjunker i gruppen, då det hela tiden får negativ uppmärksamhet från pedagogen. Något som Ogden (2003) tar upp är att pedagogen kan ha som regel att ge varje barn minst en positiv uppmuntran varje dag. Raundalen (1997) menar vidare att denna

positiva uppmuntran kan ske genom att barnet får ett uppdrag, som det kan utföra med lyckat resultat, och därefter få beröm. Informanterna poängterar vikten av att minimera det utagerande barnets risk för misslyckande, då dess självkänsla sjunker mer vid ett misslyckande än vad det höjs vid ett lyckande.

Vidare är informanterna eniga om att bekräftelse är något som det utagerande barnet är i stort behov av, vilket det visar genom att ständigt påkalla uppmärksamhet fysiskt och verbalt. Det är även något som Folkman (1998) och Wiking (1991) tar upp. De menar att ju längre det dröjer innan barnet får bekräftelse, ju svårare har det att ta till sig omgivningens bekräftelse. Därmed anser vi att det är av största vikt att barnet får bekräftelse i förskolan och skolan. Att arbeta med barnets självkänsla är en viktig del i arbetet med det utagerande barnet. Lund (2006) anser att pedagogens uppgift är, genom att lyfta fram och synliggöra det enskilda barnet i gruppen, stärka dess självkänsla, medan informanterna anser att pedagogen ska arbeta lösningsinriktat för att stärka barnets självkänsla. Detta innebär att genom att hitta lösningar tillsammans med barnet och låta barnet lyckas, stärks dess självkänsla. Vi anser att många faktorer spelar in i hur pedagogen kan stärka barnets självkänsla. Därför finner vi att litteraturen lyfter en aspekt av det, medan informanterna tar upp en annan aspekt av hur pedagogen kan arbeta med att stärka barnets självkänsla.

Det utagerande barnet har svårt för att knyta varaktiga relationer med kamrater, då dess våldsamma handlande kan skrämna kamraterna, enligt informanterna. Det är även något som Ogden (1991) tar upp, vilket vi tycker är av en stor betydelse, att pedagogen arbetar med, så det utagerande barnet inte blir utanför. Informanterna poängterar också vikten av att pedagogen skapar gemenskap i gruppen, för att förebygga utanförskap.

Både informanterna från förskolan och skolan anser att leken är ett viktigt redskap i barnets vardag, vilket vi håller med om. Dock framkom det i undersökningen att leken används i betydligt större utsträckning i förskolan än vad den görs i skolan. Informanterna från förskolan gav även en mer erfaren syn på leken som samstämmer med Lindqvist (1996). Hon menar att barnet bearbetar sina upplevelser genom leken. Något som både informanterna från förskolan och skolan är överens med Folkman (1998), Folkman och Svedin (2003) samt Öhman (2003) om är, vikten av att pedagogen är aktiv med barnet i leken och hjälper det med lekens koder.

Vid konflikter är det viktigt att bemöta det utagerande barnet på ett inte anklagande sätt. Därför anser de flesta av informanterna att pedagogen ska undvika ledande frågor samt frågan varför. Något som även Folkman (1998) och Åhs (1998) tar fasta på. Istället ska pedagogen använda sig av frågorna: Vad hände? Hur kunde du ha gjort det bättre? etcetera. Vidare menar

informerarna att det är viktigt att höra alla inblandades version och låta barnen själva komma fram till en lösning tillsammans, med stöd av pedagogen. Vi anser precis som många av informanterna, att pedagogen ska höra barnens versioner enskilt innan barnen får berätta sina versioner för varandra. Detta för att alla inblandande ska ha samma möjlighet att vågar ge sin version av det inträffade. Det är inte säkert att det svagare barnet våga berätta hur det upplevt det inträffade, om det andra barnet sitter med från början.

Enligt Utbildningsdepartementet (1999) är specialpedagogens uppgift i mötet med pedagoger i förskolan och skolan, att hjälpa dem att möta den variation av barns olikheter som finns, på ett naturligt sätt. De specialpedagoger som deltog i vår undersökning menar på att samarbetet mellan dem och pedagogen är av största vikt för att det utagerande barnet ska få ut så mycket som möjligt av sin skolgång. Vidare anser specialpedagogerna att de ska fungera som ett verktyg för pedagogen. Vi lägger också stor vikt på det stöd och samarbete pedagogen kan få av specialpedagogen vid behov, för att se till barnets bästa.

Informerarna poängterade vikten av ett bra samarbete med föräldrarna, särskilt vid upprättande av åtgärdsprogram, så de vuxna runt barnet kan visa en enad front mot barnet. Även Kimber (1993) tar upp vikten av ett gott samarbete mellan hemmet och förskolan/skolan, då hon anser att pedagogen har generella kunskaper om barn, medan föräldrarna har de specifika kunskaperna om barn, något som förskolan och skolan har glädje av att ta till vara på. Lindholm (2000) menar i sin tur att förskolan/skolan också ska fungera som en resurs till föräldrarna, genom att ge dem stöd och uppmuntran till att orka vara bra föräldrar. Vi kan se vinsterna av ett bra samarbete mellan förskolan/skolan och hemmet, som ger barnet trygghet då samma regler gäller både i förskolan/skolan och hemma, samt att föräldrarna och pedagogen är eniga i arbetet med barnet.

Vi anser att vi fått svar på vårt syfte genom litteraturen och undersökningen, och kan därmed dra en del slutsatser. En av de slutsatser vi kan dra är att pedagoger i förskolan och skolan bemöter det utagerande barnet på samma sätt, med en välstrukturerad vardagsmiljö med tydliga regler och rutiner. Vidare anser informanterna att det är viktigt att pedagogen är med barnet och stöttar det genom alla moment under dagen, både för det utagerade barnets trygghet, men även för dess kamraters trygghet. En annan slutsats vi kan dra är att det utagerande barnet inte brister kunskapsmässigt, utan kan vara intelligentare än genomsnittet. Dock har detta barn svårt att koncentrera sig, och kan behöva få instruktionerna i mindre steg än sina klasskamrater. Det utagerande barnet behöver också ta små pauser oftare än sina kamrater, där det får möjlighet att rör på sig. Den sista slutsatsen vi kan dra är att informanterna anser det viktigt att pedagogen är med barnet i de sociala situationerna, och

hjälper det att slussa in barnet i barngruppen. Här fungerar leken som ett viktigt redskap, som även pedagogen måste vara delaktig i och gå in och förklara lekens koder för det utagerande barnet.

Då litteraturen och undersökningen är relativt eniga i hur pedagogen bemöter det utagerande barnet, anser vi att vi inte fått fram något nytt i vårt resultat. Däremot har vi fått bekräftelse på att litteraturen stämmer överens med hur det är ute på fältet, i just den staden som vi gjort vår undersökning i. Undersökningen har även gett oss inspiration till vidare forskning. De ämnen vi skulle vilja forska vidare inom är inåtvända barn, då det kan ge ökad förståelse för varför det inte finns så många utagerande flickor. Vi skulle även vilja göra en fördjupad forskning, med observationer om det utagerande barnet.

5.1 Metoddiskussion

Vi anser att metoden vi valt för undersökningen som var semistrukturerade intervjuer, varit relevant. Metoden har gett oss mycket relevant data att bearbeta med många erfarenheter och tankar från informanterna. Det som vi kan konstatera är att intervjusvaren varit väldigt snarlika och vi har inte kunnat se någon större variation mellan de olika yrkesgrupperna, därför anser vi att intervjuantalet kunnat minskas något. Hade vi fått mer varierande intervjusvar hade de gett oss en annan utmaning och erfarenhet, men vi ser det som positivt att det finns en röd tråd mellan bemötandet av det utagerande barnet från förskolan upp i skolan.

En positiv upplevelse vi haft under intervjuerna är då två lärare inte ville delta enskilt, utan vi gjorde en parintervju. Under denna intervju bollade pedagogerna tankarna mellan sig och utvecklade svaren tillsammans. Dessa pedagoger reflekterade inte bara över sitt eget agerande mot det utagerande barnet, utan även över kollegans sätt att bemötta detta barn. Det negativa med parintervju som vi ser det, är att det är svårt att urskilja vem som säger vad då informanterna avslutade varandras meningar.

6. Sammanfattning

Vårt syfte med arbetet var att göra en jämförelse, i just den stad, mellan hur pedagogen i förskolan och skolan bemöter det utagerande barnet, trots vi är medvetna om att studien gjorts i liten skala. Vidare var syftet att undersöka hur den sociala situationen ser ut för detta barn i förskolan och skolan, samt hur pedagogen stöttar det utagerande barnet vid till exempel konflikter. Utifrån syftet utgick vi från två frågeställningar:

- Vilka skillnader och likheter finns i bemötande av det utagerande barnet i förskolan och skolan?
- På vilket sätt bemöter pedagogen i förskola och skola det utagerande barnet i sociala situationer?

I litteraturgenomgången tar vi upp om vad styrdokumenterna säger samt vad som gäller vid utformande av åtgärdsprogram och vilken sekretess som gäller i förskolan och skolan. Vidare beskrivs en definition på det utagerande barnet generellt, men även ur ett genusperspektiv då pojkar är överrepresenterade med dessa svårigheter. Arv och miljöperspektivet tar vi också upp och belyser ur ett orsaksperspektiv. Även lekens betydelse för den sociala utvecklingen och pedagogens bemötande av det utagerande barnet framhålls i litteraturgenomgången, som avslutas med Sterns utvecklingsteori.

I den empiriska delen tar vi upp vilken metod som valts i undersökningen samt vilka överväganden och val som gjorts. Vidare beskrivs genomförandet av undersökningen samt hur vi bearbetade datan. Den metod vi använt oss av i vår undersökning är personliga semistrukturerade intervjuer med förskollärare, lärare i de yngre skolåren samt med specialpedagoger.

I resultatet bearbetades och analyserades datan från intervjuerna utifrån fem kategorier. De kategorier vi utgick ifrån var pedagogens definition på det utagerande barnet, socialt samspel, underlättande miljöer, samarbete mellan pedagogen och det utagerande barnet, orsak till beteendet samt utformande av åtgärdsprogram. Resultatet avslutades med en sammanställning av all insamlad data.

De slutsatser vi kan dra, utifrån vår lilla studie, är att det utagerande barnet i förskolan och skolan till största del bemöts på samma sätt, genom att pedagogen är med och stöttar barnet i olika situationer, samt att pedagogen har tydliga regler och struktur i barnets vardag. De skillnader vi kunnat se är att leken är en naturlig del i förskolans vardag, medan den har en betydligt mindre plats i skolans vardag. Kunskapsmässigt är det utagerande barnet inte sämre än genomsnittet, men det har svårt för att koncentrera sig och ta till sig instruktioner, vilket pedagogen bör tänka på i förskolan och skolan i arbetet med det utagerande barnet.

7. Källförteckning

- Andershed, Henrik & Andershed, Anna-Karin (2005) *Normbrytande beteende I barndomen. Vad säger forskningen?* Stockholm: Förlagshuset Gothia AB. 298 sid.
ISBN 91-7205-437-9
- Bjurwill, Christer (2001) *A, B, C och D Vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser.* Lund: Studentlitteratur. 100 sid. ISBN 91-44-01574-7
- Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid (1997) *Att bli sig själv Daniel Sterns teorier i förskolans vardag.* Stockholm: Liber. 124 sid. ISBN 91-47-04838-7
- Brodin, Jane & Lindstrand, Peg (2004) *Perspektiv på en skola för alla.* Lund: Studentlitteratur. 152 sid. ISBN 91-44-03180-7
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken – för småsakliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* Lund: Studentlitteratur. 292 sid. ISBN 91-44-01280-2
- Ekholm, Bodil & Hedin, Anna (1991) *Sitter det i väggarna? : en beskrivning av daghemsklimatet och barns beteende.* Linköping: Universitet. 280 sid.
ISBN 91-7870-802-8
- Eresund, Pia (2002) *Att behandla störande beteende Metodutveckling i barnpsykoterapi.* Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms Universitet. 227 sid.
ISBN 91-7265-424-4
- Fageli, Oddvar, Lillemyr, Ole Fredrik & Søbstad, Frode (2001) *Vad är förskolepedagogik?* Lund: Studentlitteratur. 236 sid. ISBN 91-44-01756-1
- Fichbein, Siv & Österberg, Olle (2003) *Mötet med alla barn – ett specialpedagogiskt perspektiv.* Stockholm: Förlagshuset Gothia AB. 232 sid. ISBN 91-7205-396-8
- Folkman, Marie-Louise (1998) *Utagerande och inåtvända barn. Det pedagogiska samspelets möjligheter i förskolan.* Stockholm: Runa Förlag AB. 207 sid. ISBN 91-88298-39-6
- Folkman, Marie-Louise & Svedin, Eva (2003) *Barn som inte leker Från ensamhet till social lek.* Stockholm: Runa Förlag AB. 135 sid. ISBN 91-88298-64-7
- Horneij, Karin (1997) *Varför finns det så få bråkiga och utagerande flickor i skolan? En kartläggning av och diskussion om barn i svårigheter.* Malmö: Lärarhögskolan. 55 sid.
ISSN 1100-3391
- Höistad, Gunnar (2001) *Mobbning och människovärde.* Stockholm: Förlagshuset Gothia AB. 185 sid. ISBN 91-7205-317-8
- Kadesjö, Björn (2001) *Barn med koncentrationssvårigheter.* Stockholm: Liber. 279 sid.
ISBN 91-47-04993-6

- Kimber, Birgitta (1993) *Att stå ut med busungar eller boken som lockar fram kraften hos de vuxna*. Solna: Ekelunds förlag AB. 93 sid. ISBN 91-7724-502-4
- Kinge, Emilie (2000) *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov*. Lund: Studentlitteratur. 131 sid. ISBN 91-44-61391-1
- Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur. 306 sid. ISBN 91-44-00185-1
- Levin, Claes & Nilsson, Gerry (1979) *Utagerande barn och ungdomar*. Socialmedicinsk tidskrift: organ för sjuk- och hälsovård. Stockholm: Socialmedicinsk tidskrift. ISSN: 0037-833X
- Lindholm, Merike (2000) *Stöd åt utagerande barn i hem, förskola och skola*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset. 53 sid. ISBN 91 866-78-68-X
- Lindqvist, Gunilla (1996) *Lekens möjligheter om skapande lekpedagogik i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur. 173 sid. ISBN 91-44-61391-1
- Lund, Ingrid (2006) *Hon sitter ju bara där! Inagerande beteende hos barn och ungdomar*. Lund: Studentlitteratur. 148 sid. ISBN 91-44-03997-2
- Läraryrket (2004) *Lärarens handbok*. Stockholm: Läraryrket förlag. 156 sid. ISBN 91-85096-830
- Ogden, Terje (1991) *Specialpedagogik Att först och hjälpa beteendestörda elever*. Lund: Studentlitteratur. 307 sid. ISBN 91-44-29341-0
- Ogden, Terje (2003) *Social kompetens och problembeteende i skolan – kompetensutvecklande och problemlösande arbete*. Stockholm: Liber. 304 sid. ISBN 91-47-05136-1
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (1994) *Forskningsmetodikens grunder Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur. 127 sid. ISBN 91-44-30952-X
- Raundalen, Magne (1997) *Empati och aggression Om det viktigaste i barnuppfostran*. Lund: Studentlitteratur. 228 sid. ISBN 91-44-00385-4
- Skolverket (2001) *Att arbeta med särskilt stöd med hjälp av åtgärdsprogram*. Stockholm: Liber. 18 sid.
- Skolverket (2005) *Allmänna råd och kommentarer Kvalitet i förskolan*. Stockholm: Fritez förlag. 51 sid. ISBN 91-85009-85-7
- Svenska Kommunförbundet (2001) *Tiga eller Tala? Förskolans och skolans sekretess m.m.* Stockholm: Svenska kommunförbundet. Upplaga 5. 47 sid. ISBN 91-7099-758-6
- Svenska Uneskorådet (2001) *Salamanca deklARATIONEN och Salamanca +5*. Stockholm: Utbildningsdepartementet. 58 sid.

- Utbildningsdepartementet (1998) *Läroplan för förskola – Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes förlag.
16 sid. ISBN 91-38-31412-6
- Utbildningsdepartementet (1999) *Att lära och leda: en lärarutbildning för samverkan och utveckling: Lärarutbildningskommitténs slutbetänkande* SOU 1999:63. Stockholm: Fakta info direkt. 475 sid. ISBN 91-7610-994-1
- Utbildningsdepartementet (2000) *Regeringens proposition 1999/2000:135: en förnyad lärarutbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet 101 sid. ISSN 99-1211253-9
- Utbildningsdepartementet (2005) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshem – Lpo 94*. Stockholm: Fritez förlag. 19 sid. ISBN 91-38-31413-14
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. 17 sid. ISBN 91-7307-008-4
- Wiking, Barbro (1991) *Bråkiga barn Praktisk psykologi för pedagoger i förskola och skola*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB. 117 sid. ISBN 91-21-12301-2
- Williams, Pia, Sheridan, Sonja & Pramling Samuelsson, Ingrid (2000) *Barns samlärande – en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber Distribution. 119 sid. ISBN 91-89314-12-3
- Åhs, Olle (1998) *Bortom bråk och hårt klimat om att utveckla social förmåga i skola och förskola*. Stockholm: Runa Förlag AB. 143 sid. ISBN 91-88298-38-8
- Öhman, Margareta (2003) *Empati genom lek och språk*. Stockholm: Liber. 252 sid.
ISBN 91-47-05192-2
- Öhlmér, Inger (2004) *Åtgärdsprogram Ett verktyg i skolans vardag*. Västerås: IÖ Respons.
81 sid. ISBN 91-631-5989-9

Hej!

Vi är två lärarstudenter från Högskolan Kristianstad som heter Emma Nilsson och Paulina Bitowt. Vi ska skriva en examensuppsats om hur utagerande barn bemöts i förskola och skola. Denna examensuppsats ligger på c-nivå.

Syftet med arbetet är att göra en jämförelse mellan hur personal bemöter utagerande barn i förskolan och skolan. Vi ska också ta reda på hur den sociala situationen ser ut inom dessa båda verksamheter och hur personalen stöttar barnen i svåra situationer som till exempel vid konflikter.

I studien ska vi göra ett antal intervjuer med förskollärare, lärare i åk F-2 och specialpedagoger. Att vi valt denna grupp pedagoger är för att vi själva ska arbeta med de yngre barnen. Val av skolor och förskolor geografiskt sätt är slumpmässigt utvalt.

Intervjun är frivillig, och kommer att sker enskilt på informantens arbetsplats. Vi har beräknat att intervjun kommer att ta ca en timme. Under intervjun önskar vi att vi får göra en videoupptagning, mest för att banda ljudet, då detta underlättar för oss vid sammanställningen av intervjuerna. Efter sammanställningen kommer videoupptagningen att förstöras. Informanterna kommer att få figurerade namn i uppsatsen, och alla uppgifter kommer att behandlas med största försiktighet under arbetet med uppsatsen, för att hållas anonymt. Alla dokument med skola och informantens namn på kommer att förstöras när uppsatsen är färdig, och informantens svar kommer bara att publiceras i uppsatsen.

Vid eventuella frågor kontakta:

Emma Nilsson, xxxx-xx xx xx, xxx-xxx xx xx

eller

Paulina Bitowt, xxx-xx xx xx, xxx-xxx xx xx

Vänliga hälsningar

Emma & Paulina

Intervjufrågor till förskollärare/lärare

Yrke:

Kön:

Ålder:

1. Vilken syn har du på utagerande barn?

Vilka erfarenheter har du om utagerande barn?

Hur definierar du begreppet "utagerande barn"?

Hur tror du att de barn som har ett utagerande beteende upplever dig som lärare?

2. Vad behöver man tänka på vid bemötande av de utagerande barnen?

Förhållningssätt? Kommunikation?

Struktur? Instruktioner och Regler?

Bemöts pojkar och flickor olika?

Största utmaningen

3. Vad har dessa barn svårt med när de är på förskola/skolan?

Vad behöver dessa barn hjälp med?

Vad gör ni för att underlätta för dem?

Hur förmedlar man kunskap till dessa barn?

Lekens betydelse?

4. Hur ser det utagerade barnets situation ut i gruppen?

Hur skiljer sig dessa barn gentemot de andra barnen i gruppen?

Hur introduceras ett utagerande barn i gruppen?

Hur får man de utagerande barnen till samspel med andra barn?

Kompisar?

5. Vad är oftast orsaken till att de utagerande barnen har det beteende de har?

6. Hur utformar ni åtgärdsprogram?

Intervjufrågor till specialpedagog/speciallärare

Yrke:

Kön:

Ålder:

1. Vilken syn har du på utagerande barn?

Vilka erfarenheter har du om utagerande barn?

Hur definierar du begreppet "utagerande barn"?

Hur tror du att de barn som har ett utagerande beteende upplever dig som specialpedagog/speciallärare?

2. Vad behöver man tänka på vid bemötande av de utagerande barnen?

Förhållningssätt? Kommunikation?

Struktur? Instruktioner och Regler?

Bemöts pojkar och flickor olika?

Största utmaningen

3. Vad har dessa barn svårt med när de är på förskola/skolan?

Vad behöver dessa barn hjälp med?

Hur arbetar du med de utagerande barnen?

Enskilt eller i klassrummet?

Vilken undervisningsform är mest framgångsrik för de utagerade barnen?

Material?

Tyngdpunkt? Socialt eller kunskapsmässigt?

Utvecklas de utagerande barnen kunskapsmässigt med specialpedagogiska insatser?

Lekens betydelse?

4. Hur stödjer du läraren i hans/hennes arbete med dessa barn?

5. Vad är oftast orsaken till att de utagerande barnen har det beteende de har?

6. Hur utformar ni åtgärdsprogram?